

АПСНЫ А҆КАЗАРА

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART
OF ABKHAZIA KUNST DER

ABCHAZIEN

ABHAZYA SANATI

АПСНЫ А҆КАЗАРА

ИСКУССТВО

АБХАЗИИ

ART OF ABKHAZIA

KUNST DER

ABCHAZIEN

ABHAZYA SANATI

4/ 2022

Сынтәа 2022 ш. рзы
Адунеизегътәи
Апсуа-Абаза Конгресс
еиңкаауижътәи
30 шықәса тцеит

ШЬАРДААМТА!

«Ақәагы ауит, азқәагы хытцит, апәшаңға тұсын, уи ағны иажәлеит, аха еиламҳайт иара, избанзар, уи ашьапы асақъя иаларсын» (Матфей иқынты Агәырғаөхәаша 7,25.).

Азқызышыққасаққа ирыларсу апәсүа жәлар ртоурых ашьата ыңыржәарц иалагеит «акәыбрый тұыразо, амаке апәсү штоу илбааздо» ағажәатәи ашәышыққаса антәамтәнза зыңсы аазгаз афарисеицәа – агъангъашщәа.

«Афарисеи лашәы! Раджхъа ағеи асаани ғонытқала ирыңқъя, адәахъала иңқъахарц азы» (Матфей иқынты Агәырғаөхәаша 23,26).

Шыққасык иалагданы иңақерымхәаңәзеи, «шәхаңқы» ҳәа разымхәаз зегы ғаңаас иштәзхыз, ұғәлаңдәа бзиахәкәа! «Ағы итало ақәым ауағы дызхәынго – ағы итытцуа ауп» (Матфей иқынты Агәырғаөхәаша 12,11). Шыққасык иалагданы иңаңдарымгалазеи урт ұқырсиянцәоуп ҳәа адунеи алымхә тұзхыз хағысбараа! «Шәырқәат, урт – алашәңәа рұыза лашәкәа роуп. Алашә алашә дымғаңигозар, жрак итамхәар ауам» (Матфей иқынты Агәырғаөхәаша 15,14).

Аңғаҳәыщра, ауағшыра, амщашаңтара ухы иархәаны иааирек узгazarгы, уи шнаунагзам, уахъзырхәыша амчқәа шықало изазымхәыңит өырбашақә апәшьартта тыңқәа рөы инениы, еицлабны аңаашьқәа рыбылра хәзкыз нцәадараа. Жәларык адунеи ҳанырхырц ианақәырк, ашьамға изнылаз Анцәа ихъзала дақәнныңәарц, Қырттәыла зегы апатриарх изымғахытит. «Избан ақәзар, арт ауаа рыгәкәа цәымсахахьеит, рлымхәкәа рыла аарла ираҳаеит, рыблақәагы хырғеит. Рыблақәа рыла ирымбааит, рлымхәкәа рыла ирмаңааит, сара сахь ихъамхәааит исыхәшшәтәырцаз» (Исаиа Ишәкәы 6,10).

Жәларык ргәырға агәырғара алызгарц иақәызкыз дарбан нцәоу дрыдгылап ҳәа изықә-гәыгыз? Рхатәык даахәан дрымамзар, ауаатәыға зегы, еиҳау-еитцуо еилымхәо Ирхылапәшхәу урт аңаңға ргәы итаркыз иахыигзом. Иара урт иреиҳәеит: «Шәара шәниашаныңәғаңәоушәа ауаа идшәырбоит, аха Анцәа идыруеит ишәыгәтакыу, избанзар, ауаа иңаракуп ҳәа иршью Анцәа изы ихәмаргоуп». (Лука иқынты Агәырғаөхәаша 16,15.).

Псытбарал ҳағәкәа тұшыааны, залымдарыла ҳақәжәаңы, имғасуеит ари ашықәс. Уи азыблара иаңдәалаңыз хаштра шақәым еиңш, еиңакра ақәымкәа инхароуп иалаңғазгы. Драңатуп аамта иңдәалаңыз аиха ззыннажызы. Ҳажәлар ашәартта ағаңхъа азәк иеиңш еидгыледит. Адунеи зегы ағы ҳаилызкаая, ҳиаша иадғыло рхыңхъаңара иаңаит. Нхытда ҳашыңқәа иарғажәаңы иңавагылт. Мшын нырцә ҳауаажәлар мшаенеиңш рыңсадғыл ахъаа шырхъаау азы рыбжы өаца дыргеит. Ари ҳажәлар ргәы аргәгәароуп, агәыгра рнатароуп, еға қышәара хъанта ирыниаргы, еибганы хызыла-пәшала ишалтуда азы. Убри агәыгра ҳаманы ҳаңылароуп иааниуа ашықәс өың.

‘ЕААНЫБЗИАЛА!

«Ауаа шәара ишәызныңәаларц шышәтаху еиңш, дара шәрызныңәала» (Лука иқынты Агәырғаөхәаша 16,31.).

Ахаанғы ажәларқәа зегы ахъныңәо ирыланыңәазарц Анцәа иңәоит азәи илымкаа зхазы насыпқ иамыхәаң апәсүаа.

Иаңдәымзааит уи ақаңшы!

ШЬАРДААМТА!

«Ираңатуп атабырг азы имлашыуа, изышо, избанзар, урт рыңсы тәхойит» (Матфей иқынты Агәырғаөхәаша 5,6.).

Згәы абзия ҭаку ауағра ахәақәа иртимтзакәа, ирылымшара икоузеи! Ҳажәлар ахаан урт ахәақәа иртимтзакт, Аиашахата наунагза тәахыша шамам агәра ганы.

Иаңғылааит, нас, ҳазтало Ашықәс өың уи Аиаша, иахалашааит ҳаңсадғыл ҭашәара зпјеиңшым мраны!

‘ЕААНЫБЗИАЛА!

АДУНЕИЗЕГҮТӘИ АҔСУА-АБАЗА КОНГРЕСС - 30 ШЫҚӘСА

ПСАДГЫЛК АУП ИҲАМОУ – УИ АҶСЫНРОУП!

Атөурых ىشاتлакә бааңсы адунеи иң-сақъаны иаланаңсаз ҳаяад-жәлар реидкылараз, Аңсын-ка рхъаршраз, 1992 шыңғаса, сентиабр маззы ҳаңсадғыыл атөурыхмәқә реихысыртта Лыкнаштағы иаңған адунеи-зегітәи Аңсуа-Абаза Конгресс. Уи аусура иалахәйн: Аңсны, Адыгатәыла, Қабарда, Чечен-тәыла, Карабы-Черкесия, Дағыстән, Ачара, Алания, Гер-рдания, Урыс тәыла, Саудтәи ҆Тырқетәыла, Москва, Санкт-пәрт атәылақәеи ақалақъәеи аделегатиаен асасиаен.

мания, Голландия, Иордания, Урысстәыла, Саудтәи Аравия, Шыамтәыла, Җырқатәыла, Москва, Санкт-Петербург ухәа егырып атаилақәеи ақалақыәеи рұқынтаи шаштызы аделегатәеи асасиәеи.

Акөнгресс ишт ғажәсіжәаба шықса раңхъа, аң-суа даға ұышарада аамтә бааңсық ианаатғасыла. Адунеи анызаара рлахъынцамхарың, ҳызынцүаа рыңсадғыыл аңеңші иалахәхарың азакәын ғажәсіжәаба шықә-сараңхъаары аиғекаара заңшы-газ. Аңсадғыыл ңадғыылуп, ишароуп иааигәоуп ҳәа иқа-зам, уахықазаалак уи уахә-тәкны, ужәлар уреиуан унха-роуп.

Арт ашықасқын зегзеги аң-
су-абаза жәлар адунеизегъ-
тәи Рконгресс аусура ғынағеи-
жәа ҳәйніңқарра инареүшаны
ирыйланхо аңсуааи абазақәеи
реигзеніфара, ртәурыхта ңса-
дғыыл ахъ рхъарұпра, ры-
рхынхәра, адемографиатә
зәаарақәа рызбара иазқын.
Убри иабзоуранны ираңаа-
хеит зыңсадғылахъ ихын-
хұя, ара зынхара-зынцыра
еуғызыкаауа, ахъынтықар-
ратә усбартқақәа рөғи аус-
зуа, абизнес знапы алаку,
зхәыцқәа аңсуа школқәа рөғи,
ауниверситет ағы айара
рәж, зәңеңшы зыдғыыл гәакъа
иадызхәалаз ҳұзынцүуа. Аб-
ри аусңыша ауп хылқәкы хадас
иамоу Аконгресс иахъатәи
аилазаапағзы.

*Тарас ШАМБА,
1992-2017 ши.
Аңсұа-Абаза
Конгресс ахада*

Аңсуа-абаза жәлар А Kongress аусура дұмбаңнагоит ҳаяа жәлар реидкыларағы. Ишыжәддірүа еиңш, еуешишым атқоурыхтә хтысқә арыхқыаны, аңсуаа абазақәеи ңсақыаны адунеи иалаңсоуп. Үртт реимадарағы, реиғезаарағы, ыпроблемақәа еиңшырызбұа ырқаңарағы атқаңхықәра зду абрив аиғекаароуп. Аконгресс шағында, үбасшы, ҳара ұзын зегінде реиңш шағароу, ұлахының зызбұа азғаара - ҳының шынаа ырғасадғыыл ахь ыркынхәра алышарата. Үи ҳауа жәлар ҳаңсадғыыли атқеңш лаша ырзә, ңхықа изго, еизхазызыратә иқазжо ус дүззоду. Үбри аил-каара ҳатташында Аңқәа Ду!

Владислав АРЗЫНБА
и дныхадлара ақынта

Иахъа ҳара ҳнапы иануп хәй змазам абри абеншара хъчаны ғыңгы еиңғасыло абыңарақә рымдарға. Азқышылықәса зхыңда ари акультуратә түнхә ҳажсалар рыхшығын ргәнамчи иагәсілоу, ҳара уи зегъ еидкыланы ҳұзынтықарра аргәзәпта иазахқуеит.

Иахъя адунеи ағы аглобализацие акультуратә өөнтилакрақаңеи анымфаңысу аамтазы, ҳажалар рмилаттә хаेфә аиқынхара аус ағы атып ду ааннақылоот Адунеизегзети апсуа-абаза конгресс.

Аконгресс айдан 1992 шықасызы иналикааша аудаңжөларратат, ахынтыккярратат усзуға раңашыгарала, Аңсны алахының анызбахоз аттоурыхта миңдә рзы. Уи нахыс ҳара зегзы тәаңәк реңшы иааңымыркъазакә ҳажалар реидкыларда иазынархоу апроекткә нахажсоит, ахәданырыцә икоу ұзыныңыда ртоурыхтаң садғылы ахъ ахынхәра ргәзазырхаша атагылазашақә аңаңсоит, иәзәю агражданат аудаңжөларра ырығиара иаизү аусқаа мәғаңаңсоит, абарткә зегзы ххатыбызышынан жаңынан атап көрсетті.

Акөнгресс жаңа зегез җандықылардың тұның җаһының озашаалак, уи үақис-шыңта Абаза жекелар зыда үхәчеси шудаамған акоун.

Хәзәтоу 2022 шықаса Акнгресс аусзүйәр рзы ииубилеитә шықасоуп. 30 шықаса атөурлык аганахаля үеңдәра дуум, аха үеъїгойп ихалшахьоу гәтапаны, ҳаңхыака астратегијатә үснагзақә хрызхәйцири азы.

Иахъя ҳазлаәзәю, Җыргәс иҳамоу зөгъи ҳабдуңа идырғиас ауп. Ҳара иахуалуп урт рәкәишреи, ргәмчи ҳаңсахартә енш аусура, ҳажәлар рїасқәа реиқәырхара, адунеи иахардырырц ҳкультура шака ибенуу, уу ҳашаркъио, ҳааигәа икоу рганаахъ акрычхара шхалааназо, ахәйчәеи, абыргүәеи, ахәсеи рзы енха ҳәгъи разны хшыканайо.

Ҳмилат ҳафра аикәзырхара ىساانаго абзиара ауроуп, уи ала ҳара адунеи ҳарбенди, азеңши үүзтөлөсса рыйешара ҳаҳәттада алакийдит.

Хара шығаға әзәрлә абри амфала ҳңеүеүт, аапхъарагзы қаҳҗоит шәхадгылары ажәларқә зегзы рхаेरа зныңшуа адунеи аңпара аус ағы.

Муса ЭКЗЕКОВ,

ПСАДГЫЛК АУП ИҲАМОУ – УИ АҔСЫНРОУП!

ХХЫШЫТРАХЬ АМФА

Инасытуп абасеиңш шартаң иахыықалаз. Ари иахтажхеит ҳәа маңара изықаломызт. Иаат иара ағәхәара, иара аамтә. Нас ааигәа иқазгыбы, хара иқазгыбы абрахь ҳұры археит, ара, ҳәзыштаара ахъмызыз, ҳамца еиқәйи

рханы иахъамоу ахъ, зны рицқашарап қамәкәа ҳаңкыны адунеи ҳақәззыңас атоурых уажәсі үақаднагалаз аиниарахь. Абри аиңш аиниара иахыымзаз, атоурых азыбларға иалаззаз ажәларқәа раңдоуп. Ҳаизара ду анааҳартуаз, Аңсны зыңсы ақәзызәз раҳатыр азы ҳұшапы ҳақынзакәзгылаз аминутқәа рызқын убарт үшікәндең ол жаңа ажәларқәа, иахъа адунеи ахъынзаназаа зекәзимтреи зхынышымреи зхы ақәзызәо зегзы. Ҳара ара ениааз шыала-дала ҳашиш-қәзазар, уртқи ҳарес ақәңарағ ҳашишқәоуп. Иахъа абас ҳаиниартә ҳқазәз аамтә – аамтә еитпасымтә дууп. Уи шыалағы иқәабоуп, ахәра хъантәқәагыбы ануп, ахъаа бааңсқәагыбы нықәнагоуп, аха ағәығрақәагы аууп, еиҳаралғыбы ҳара ҳаңшы атәра зхызырың иағу ажәларқәа рзы. Ииасуеит, 20-тәң ашәышықәса маңара ақәымкәа, афбатәи азқышықәсагыбы. Ахъатәи азқышықәса ағәашә ҳалагылоуп.

Адунеизегьтәи Аңсуа-Абаза Конгресс аћны Аңсны Жәлар ришақтығы Алықыса ГОГӘУА иқәгыларға ақыннә

Лыхнашта. 1992 ш.

Ақәа. 1994 ш.

ЧЕРҚЕССК. 1997 ш.

Ақәа. 2003 ш.

Ақәа. 2006 ш.

Победа, одержанная многонациональным народом Республики Абхазия, их братьями, единомышленниками, стала историческим событием. Мы, если не лишит нас Всевышний разума, будем бесконечно благодарны всем, кто воевал, кто отдал свою жизнь за независимость Абхазии. Вечная память павшим за свободу Абхазии, бесстрашным рыцарям, воевавшим за независимость Апсны!

Тарас ШАМБА

Анатоли АГӘХАА

УИ ИХЬЗ, АЕТ҆ЕИПШ, ҲАМ҆ҚА ИАНЫПХАЛОИТ!..

(Апоет, аибашьбы, ашәаҳәаф Аркади Кархалаа инысымәеи ирәниареи ирызкуп)

«Уи деибашьбын, аха зегъ раңхъа иргыланы дызлеибашьуаз, иара еиҳа дызмараз иабын ақәын, апоезиеи амузыкеи. Апозициаे дахыықаз, еимгеимцарак анаакалалақ, аибашьцәа рғәы рхайо ажәенираалақәа дырзаңхъон, игитара аашьтыхны ашәақәа рзиҳөн. Уи шъардаза аңанакуан усқантәи аамтазы».

Витали Амаршыан

Ачкәын уаанза ус икоу ажәенираала бзиақәа иөхөзтүү иихәарын, иаабарын, акыңкх афы ицәйртүүн, аха мап, ҳара урт «анхалс», ҳхы-хгәы иантыс, мцаны ианхәлрала, ҳанырблы, аибашьра аани уи аштахыи роуп! Ус анакәх, ҳара шыт өүртәгәла иаххәар ҳалшоит ари ақазара аибашьра иаццәйртти, аибашьрае «излаңышыз» ицәйрнагеит ҳәа.

Апоет иажәенираала «Аибашьра иалиааз» аниз нахыс иара ихъз Аңсны зегъ иахнартәеит, апсуа ифырхатцара, игәымшәара, игәағ, зегъы еизакны үзүар ианыпшиит... Абрақа иаазгойт уи ацыптәаха:

Аңсадгыыл афаңхъа изшаода ауал, –
Агәакроуп измам үыхәаңйәарак.
Ахъз азә даргәақуеит, өазә дашытоуп амал,
Анаңаа ирцәйзүеит рыхшара...
Икәйшыз дышкәйшүу назаза дынхеит,
Наунагза икоу акыны ыкам...
Иан иналеиүхеит: «Бысцаямшәан, схынхәуеит!»
Уи уаҳа дгъежсышам ифныка!
Хъзы игарцоуп усгы ахайда дзиуа,
Идүреует уи дышыкоу аамтала...
Аңсуаагъ иҳаман зыңсадгыыл зтүуаз,
Иғажхуа иахъа ҳара ҳшыала...
Идүруп, урт рыхъз ахәара иаңсазам,
Ибашақәоу мөасып ус баша...
Игылап фанхъа ағар қатаза,
Анаңаа ргәахәра зырғыаша...

Аркади Кархалаа иажәенираалақәа реизга «Апра шкәакәа», сара иззиан исгөалашөоит, сөйзә бзия Аңсны жәлар рпоет Витали Амаршыан инапағы раңхъаза ианнагаз шақа дгәиргъяз:

«Аиаша уасхәап, ипсү таны хредакция ашәхымс

даахыттызшәа збеит! Абри ачкәын, акгы имыхъкәа деиқәхазтгы, хымпада, даара итегъ афымта бзиақәа ҳзаптсон. Уи акәиц бзия илан, агәгәаҳәа амца ахылтцаанза, ҳага мыжда ихы дағашәеит...»

Сара исахаҳыан уи арпыс еиғамс итакашыя, акырынте сырзызырхъан аибашьраан иацитказ иашәа ссириқәа, истахын итегъ ирәиамтақәа сырғылаңшырц, ихъаа саргыы исынрасттарц, сеасырблырц.

Витали Амаршыан ибзоурала, иара иаңхъажәа бзиа ацтданы, снапы иакит апоет гәлымтәах, аибашьраан сзығәйшәааны зашәақәа сырзызырхъуаз Аркади Кархалаа ишәкәы.

Уи аатуеит Витали Амаршыан ипхаза икоу, иахъагы сгәы ихааза итоу, алабжыши агәйрөеи злыжкуа «Апоет өа ипра шкәакәа» захъзу иаңхъажәа ала:

«Аркади Кархалаа ааигәа иахъаагаз аибашьра җалаанзагы атәйлахъчара иаңкыз апсуа гвардия далаахъан. 1992 шықәса нанхәа 14 рзы Аңсны иақелаз ақыртуа мпүтцахалаңәа Охәреи ҳәа иахъашытоу атыңан бىйармцала ирәагылаз ҳардарцәа ғьеңкәа дреиуюп. Аибашьраан уи Лакәйт Заңандиа командирс дызмаз абаталион афы «Капелла» захъзыз авзвод анапхтағысы дыккан. Иара ихатагы амузыкеи ашәаҳәареи мыңхәи дшазғымхәз гәазтас ифызцәа ихыхәмарны хызышьарас «Капелла» ҳәа иархөн. Уи ауп аханатә ивзводгыи уи хъзыс изаиуз. «Апра шкәакәа» зыхъзын итытцыз Аркади Кархалаа раңхъазатәи ишәкәоуп. Уи еиднакыло

АРКАДИ КАРХАЛАА ИФЫЗЦӘЕИ ИАРЕИ
АИБАШЬРА ААМТАЗ

ажәеинраалақәа ирныңшүеит алирикатә фырхатда иғәй-цикъара, иуафра, ипатриотизмра. Апоет өә ифымтақәа макъана ирыгу ықазаргыы, архыа агәра игоит урт аңа-нырра цқыа ишахылтцыз, аңстазаара агәеисрақынты ишаая. Ус икоуп аиҳаракгыы ааигәа иаҳаагаз, макъана-гыы зұбызазыба ҳалымтцыз аибашьратә хтысқәа ирызку иажәеинраалақәа.

Ашәкәи злаатуа ажәеинраала «Апра шкәакәа» иагәй-лоуп гәыгрыла итәу апоет өә 1980 шықәсазы ииғиз абри ағыза аңаңдақәа:

*Итшәахеит, сазкуам са суада,
Амын дүззә иххалт сыйсы.
Апра шкәакәа, апра шкәакәа,
Уласы, уара, уласы.
Аамтә цоит исамразакәа,
Сүхәоит, аамтә, умыццакын.
Схәыцира иалоу апра шкәакәа
Салахылароуп амын!*

Аркади Кархалаа, апоетесса Лиолия Тәанпха леңпш, иуҳәар ауеит, жәеинраалак, ашәак дытнагеит ҳә... Ҳара ибзианы иаҳәлашшоит Лиолия «Мамзышхә, Мамзышхә» ҳәа иалаго лажәеинраала «Аиааира» анылғы нахыс, шақа ирласны иштәрдәа, ажәлар рахъ амтәй-жәфәақәа аиуит уи ашәа. Иуҳәар ауеит, уи ашәаны иит ҳәа, ҳкомпозиторцәа бзиақәа Кәаста Ченгелиеи Тото Аңьапуеи иаразнак амтәйжәфәақәа артеит, апсы ахартцеит, аибашьра хлымзаах шцозгыы, акы иааннамкылазакәа, ҳаға иргыы «ирылсны» Мрагыларатәи афронт ақынза инеит, үақатәи аибашьцәа ргәи штнаңдаит, напышашәала атанк иаңыланы идиртаслымуа ақынза рыгәқәа арғәгәеит!.. Убастәкья «аус руит» Аркади Кархалаа аибашьра иазку иашәақәагыы, насты, иаңгәттәу, урт автор жәеинрааланы ианилак аштыахъ, атабиақәа рөы, ашәахъ иара ихата ииаигон, иара ихата иагынаңғон! Уи еиҳагыы ажәлар ргәи штнахуан.

АРКАДИ КАРХАЛАА ИТААЦӘА РЫГӘТАНЫ

Апоет өә дантаха аштыахъ, ажурналист Нугзар Сала-каса даара иғәй-фикааз игәлашшәара анитеит агазет «Аңсны». Абрақа иаҳаңгоит уи аңыптақәа:

«Изаамтазамкәа ҳағацәа зиетцәахә қыддыршәаз Аркади Иасон-ица Кархалаа дийт 1963 шықәсазы Очамчыра араион Гәып ақытән. Үақатәи абжъаратә шкодданалга, хызыла-пшала Балтика ирратә уалпшы ихганы, дұхынхәеит иқыта гәакъахъ. Иаб усгы заа дипхахъан, иан длывагыланы ағны дхандеиуан. Җараиурта дук дтамлазаргыы, Аркади иқытәеи аеартбаауа иалагеит арғиараптә гәазыхәара. Ихы алаирхәуан Тқәарчал еиқааз аңсса литературатә кружок, ифуан ажәеинраалақәа, ажәабжъқәа, ашәақәа. Иңсеид бзиа ибаны, Гәып, Лашыкындар, ҆ығъарда, Очамчыра ухәа еиқааз авокалтә гәыпкәа дрылагылан иашәақәа ихәон, қазарыла иаирхәон агитара, апианино ухәа амузыкатә инструментқәа. Аибашъраангы шәара изымдыруа аға диғагылан. Игәи мытрысит 1992 шықәса жытара 27 рзы Очамчыратәи ажәылараан хызыла-пшала иашьеиттыб Гена дантахагыы. Уимоу, иғәирға тәехуа, еиҳагыы иғызцәа ргәи рыгәгәо, Аңсадғыыл ахақәиттәра дазықәдон. Игәымшәареи ифырхатдареи ирчыданы, иғызцәа иаҳыагыы ирхаштәзом, Аркади гәрыгәгәагас дышрымаз. Иагъя уадафра, иагъя шәэртара ғәгәа итагылазаргыы, иабызар ағацәа инарықәкуа, ағырхаттара иазку иажәеинраалақәа рхәара далағон, ма иааңыригон изырлахәыхуз алафқәа, аңсейтқаха анроуаз иаккордеон ааштәихны ашәақәа рзиҳен.

Абра иаҳәалахаршәар стахуп Мрагыларатәи афронт ағыи даара ибзиан еицирдүруаз, 1992 шықәсазы ииғиз аибашьра иазку «Ақъаса» захъзу иашәақәа даеакы аңыптақәа:

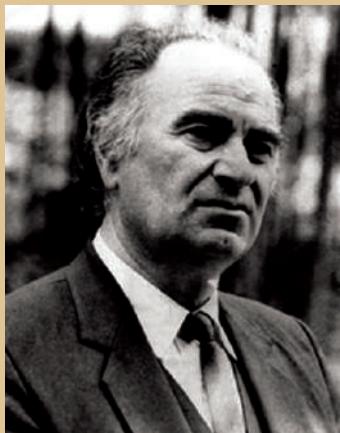
*Уааи, ҳаидтәалап, сашыа,
Аамтә ҳамоуп минүтқәа.
Ажәылара аңхыа ҳаицахап,
Иңаирға уқыаса, ататын.
Исгәәнхоит үказшыа,
Алым уеңшүп, уанықәәо,
Уара уғыза ағызы
Сара еснагъ дыстахын...
Ф-ңстәзаарак ҳамам,
Дықам ф-хыкгыы зхагылоу,
Ишхалшоз ҳаңсадгыыл иазеиңүз,
Аусқәа ҳарғыын.
- Ахы, нас ңхъака,
Иңәа-йәаауа ахызыңәқәа ҳылоит,
Сеңәымхар, схатғының инықәә
Сызмыхаз ататын...*

Ауағы ахъзи ахымзги, ахаттареи агәымшәареи, ауағреи аламыси рзы ауп адәи дзықәу, ила зааңшуа. Убарт зегъы илан Аркади Кархалаа, иңсадғыыл ашәартта итагыланатцы, уахық ихы нықәттаны тынч дызмыщәеит, иабызар икалами еицин, ағбагыы «еицитқөн»!

Абрин ҳадғыыл ағы ламысла икоу ауаа адәи икәнаты, ҳаңсуара атәи иагонаты, Аркади Кархалаа иеңш икәз, абағаттареи ахаттареи еиңшни ибзиан анцәа излеиттәз, еғыа аамта қарғыы, ҳара рыңсқәа таны ҳааигәа ишгыламғыы, урт ирхылтцуа алашара, икаххана аеттәпш ҳаммақәа ирныңхалалоит, уатқыы иғылоағарғыы уртрыхъз-рыпша ағаңхы «шәара шәоуп ҳаңсқәа ирыпшәмаказ, ҳаңсадғыыл еиқәзырхаз» ҳәа иреихырхәалоит.

Анатоли ЛАГӘЛАА

КӘАСТА ГЕРХЬЕЛИА ДИИЖҮТЕИ 90 ШЫҚӘСА ЦУЕИТ

Кәаста ГЕРХЬЕЛИА**АПСАДГЫЫЛ АГИМН**

Уалпшаан игәтән утатқаах уиман,
Ихъышшаргәйтца ихазы уитахны,
Аха аңсуа ламыс-ду ангәеита
дәғагылан,
Псадгылыс уҳаиттейт ҳазшаш
длыпханы;

О, зыда ҳхәартам, ҳгәеисра уара,
Иҳашәоу, иҳажәоу, ҳан Аңсынра!

Ашыха хыттәцара уәүкәйршоуп
баагәаран,
Ага цәкәйрпара укалтағ иччоит;
Ужәсан иатқәара, умра қаччара,
Убла ҭыңҹьара збо зегъ шанхонит;

О, зыда ҳхәартам, ҳгәеисра уара,
Иҳашәоу, иҳажәоу, ҳан Аңсынра!

Хынқәцан уаҳҹыргарц шъардағ
азықәпейт,
Мңала узрыжәуп, шъала укәабоуп,
Иуштәз рыштыа үдгыыл инықәбейт,
Үиеттәхә тәмшәо атоурыхыағ
иарбоуп;

О, зыда ҳхәартам, ҳгәеисра уара,
Иҳашәоу, иҳажәоу, ҳан Аңсынра!

Хыттәни уашьцәа рғажәфан
игылоуп,
Узцәйзхъаз ртцеира ирыпшаат
рхәыштаара,
Аиааира Абиракгы мрас
иухагылоуп,
Хақәиттра шәахәала иқәтдоуп уғара;

Ушәтты, уеинтәйила, ҳгәеисра уара!
Иҳашәоу, иҳажәоу, ҳан Аңсынра!

Иахъя иңсү таны дхала-
гылазтгы, 90 шықә-
са ихытцуазаарын апоет
Кәаста Герхьелиа. Ҳапсуа литературағы
хынғажәатәи ашықәсқәа
рзы ағъараҳәа иааиттагылаз ағар
дрылыччаауа дәғагылеит апоет,
ажурналист Кәаста Герхьелиа. Уи
даара ағъама бзия змаз, итцаулан
ихъыуаз, алаф-хая зәз, зыуафра
ҳаракыз, зыламыс цөң есымша зап-
хъя иғылаз поетын, уағын.

Иара поетк иаҳасабала хыпхъа-
зарала ирақәа заны ағымтәқәа ни-
мыжъзент, аха итынхаз иахъя иаашь-
тыхны уанрыпхъо агәра удыргоит, уи
ишишаттәкъаны иттегъ иғәабзиареи,
иара убасгыы аамтеи иртәтгы,
иапидашаз шырацәаз... Уи иаразнак
деңгәартейт ақыбағ злаз азә шиа-
кәйиз, имфа алхра дашаштәз, ахара
ицоз Аңсны атцеңәа дышреиуаз...

Абра иааҳгоит Кәаста Герхьелиа
изкны Аңсны жәлар рышәкәйсөн
Алықыса Гогәуа иғәалашәара ахәтак:

«Раپхъаза исхәо убри ауп,
А. М. Горки ихъз зхыз Ақәатәи ахәйн-
тқарратә институт сантала, ҳай-
бадырит Кәаста Герхьелие сареи.
Усқан иара Ақәатәи ахәйнтқарратә
апедагогикатә институт дтан, сара
сеиха ақалақы идыруан, ақалақы пәтә-
заара дашьцылахъан. Иара пәсабаратә
цәафала длахъыхын, ауағы инаа-
лашья дақәшшөн, агәапхара итсан.
Жәаҳәарада, абағатәра змаз аңсыуа
ҹәйинан, алаф, асамаркәыл ихәон
аиумор ататданы, насты, ихы-игәи
азыштың ажәенираалақәа иғуан,
имилат литература бзия ибон. Уи ауп
зегъ раپхъазагы ҳаизааигәзтәйз,
ҳаиғызцәа бзияқәаны ҳқазтәз, ҳажә-
лар рғәиртъа, рхъаа ҳныруа ақынза.
Кәаста Герхьелиа дышхәйызы иан
диңхеит, иангыы усқан зынза дқәи-
шны атаацәара далалт. Абас аңсата-
заара атышәнүмтәалара Кәаста лоу-
нитә ихъааигартә ақынза инырит,
дарбалыбатеит, аха иуацәи, итах-
цәи, иғәирткәыл бзиеи ирылшеит

итдоуру тиени ауаа рахъ акылсра,
ихъзи ижәлеи аңсуа рдоухатә куль-
турағы ианхалартә еипш».

Кәаста заатәи иажәенираалақәа
ирныпшуан атынчратә пәтазаара
иазгәйхәуз ажәлар ргәамч, ала-
шарахъ, аңсатаара бзиахъ ирымаз
ағаҳәара:

*Абрантә иўкьюит ашәа хиаала,
Жәған ихалоит иңарза.
Аңша архәмаруа аҳаяа иала,
Иаанғасуам, иңоит хараза.
Атынчра зтаху ргәаңа итәлан,
Рұә-ржыы иалсуеит ихааза.
Абрюоп атынчра зхылүа әзәзала,
Атынчра иаша ағәи разза.*

Кәаста Герхьелиа иөйнеиужыны
арғиаратә пәтазаара иеентартә ал-
шара ахымоуз азоуп хыпхъа зарала
пшынышәкәйк иреиҳаны изизтмы-
жызы. Урт иреиуоп: «Аңсатаара
абжы», «Анарха», «Аңәлаа анышә-
ту», «Ахәицрақәа ррыпхра».

Арт ашәкәкәа рәғи автор илшешт
ижәлар рхъааи, ргәирғеи, ргәирғы-
реи раарпшра, урт зырхәыцша, амға
иқәйзтәшәа ажәа ахәара:

*Ахәицрақәа ртыша Җлашәира,
Ахра сағкәазшәа сәкәкәа,
Сәалан саҳълеуа сәәашыра,
Слымҗағ иаҳылгоит ағәгә.
Ахтыйсқәа, ахтыйсқәа, ахтыйсқәа,
Сыркьюит, сыркуп сеимрыхха.
Ахтыйсқәа, имъзаз ахтыйсқәа,
Сәәлашәара иануп ирыға.
Зегъы-зегъ, зегъы-зегъ ирчыдан,
Сыбыла ихғылоуп уажәи,
Саҳъак иңәажәо шытәбжыыда,
Ахтыйс изшәйлаз ашәи.*

Кәаста Герхьелиа дырдыруан
иара убас, шәаҳәафык, кәашағык,
чамгәирархәафык, гитарархәафык
иаҳасабалагы. Уи абағатәра бзия
имаз ипоезиагы ианымшыр амуит,
ҹъарак дартәомызт, даргыломызт,
зехъынцъара ицин:

*Сылаңа анаахыст, избейт
ашыхақәа –
Ашыхақәа рөғы сгәүрдьо исызҳаит.
Рапхъаза сыйжәлар рашиәкәа,
Ахрақәа ирнығыны исаҳаит.*

Кәаста Герхъелиа диит 1932 шыққасы, жәабран 22 Очамчыра араион Ғәада ақытан, анхасы итаацәарағы. Уи даңсыуа поет бзиан, деңтагағын, публицистын. СССР-и Апсни рышәкәысөцәа Рейдгылақәа дырлахәйлан.

Уи иқытағы аашыққасатәи ашкол даналга, 1949 шыққасы дәлалеит Ақәатәи артсағратә тараиурта. 1951–1954 шш. рзы Асовет аррығын арраматура дахысулан. 1954–1956 шш. раан иттара иацитдон. Уи аштыхъ, Ақәатәи ахәынҭқарратә артсағратә институт афилологиатә факультет аңсуа бывшәеи алитетуратеи рыйәшәғы аттара итдон. 1966–1968 шш. рзы Бақәа ақалақъ ақны апартия иреиҳа ашкол дән. Еиуеншым ашыққасәа раан аус иуан агазет «Апсны қаңшы», ажурналқәа «Амцабзи» «Алашареи» рөғы, Апсны Ашәкәысөцәа реидгыла аклуб аиҳабыси, С. Чанба ихъз зху Аңсуа ҳәынҭқарратә драматә театр алитературатә қәеша аиҳабыси, апартия Апснытәи аоблосттә комитет алектор-инструкторорси.

Уи аштыхъ, 1968–1983 шш. раан Апсны арадиотеледүррата ахәынҭқарратә еилакы ахантәағы дихатыңуағын. Ифыттақәа ақыпхъ рбо иалагеит 1950 шыққаса нахыс ажурнал «Алашара», агазетқәа «Апсны қаңшы», «Советская Абхазия», «Етәаңыа» ухәа рәкны.

Апоет иажәенираалақәа рыхәтак анылеит «Аңсуа поэзия антология. 20-тәи ашәышыққаса».

Апсшәахъ еитеигеит аурыс, абаза, ақыртуа поеттәеи апрозаикцәеи рөымтәқәа, урт рхыпхъазарағы икоуп: Вл. Солоухин, Е. Евтушенко, Б. Җитухов, П. Цекәа, К. Ыгәатан, И. Чавчавадзе, И. Абашизе, Н. Думбазе ухәа русумтәқәа раңәаны.

Ҳаңсуа поэзияғы иреиғъзоу абзиябаратә лирикатә жәенираалақәа рыхъз анаххәо, хымпада, рыхъз

җәатәуп Кәаста Герхъелиа иажәенираалақәа ғба. Акы – «Уаридада», ағбатәи – «Бцеит бара». Актәи ажәенираала хыхъ аңаҳәақәа аазгахьеит, ағбатәи ахәтак абрақа ис-кыпхъеит:

*Фаңхъа – схала. Схала схәыцира
санахан,
Сеидрыххала атзамцқәа
срыбжъахеит.
Ура-тагалан аңха ағфы
лаҳа-лаҳан
Ианкәазо - са сгәйән таңәрахеит.
Бцеит бара, бїарамзашәа
ηышаалаза,
Бнасқаңыңхъаза ачыхъ ааскьюит,
иааскьюит.
Сышхныңсылан сгылоуп, сзамфа
шыа алазам,
Сгәыңра сныжъыны, схала сныжъыны
ицоит.
Бцеит бара. Лағырзушәа
еишшәталаны,
Фымтηηышаала еишшәталон
абызъқәа.
Хәзиңырүуамызт, ҳалаңашқәа
еидхаланы,
Иматанеуа «Man!» ҳәа иұхәон
ҳагәкәа.*

Ари ажәенираала сара ибзиазан исгәалашеоит. Ажурнал «Алашареи» раңхъаза аусура саналага, аредакцияхъ сышнеиуз, Кәаста дааспүләйт. Иареи сареи саншыцәа Шьюууа рыла аиуарагы ҳаман, уи иаргы идыруан азы, сшицәйпхашъозгы, имукәа ағыніка снейгеит. Иара ҳредакция ааигәара дынхон, фырцъанқәакгы еицаажәыроуп ҳәа дагъаасыхлафит. Саргыы исзамамкит, сиңеит, иахъауажәраанзагы сгәы ихааза итоуп уи апианино ағы абри ажәенираала шақа ипшізаны иаи-хәаз!..

Убри аахыс абри ажәенираала сиңуп, иреиғъзоу алирикатә жәенираалақәа рахъ исшыоит. 2014 шыққаса рзы ссыззәеи сареи итхажызыз алирикатә жәенираалақәа еидызкыло ашәкәы «Бызбоит, бызбоит, бзия бызбоит» ианаҳтцеит!

Кәаста Герхъелиа иқәрахъ днеихъан, ҳажәлар аңсуа-қыртуа еибашъра

ианаалагыла. Уи Гәдоута имфаңысуаз амитингқәа шамахак дызлахәымыз егызказамызт, уимоу, акырынтағы ашәкәысөцәа дрыцны атабиақәа рахъ дцахъан, ҳайбашыцәа ргәы шытызхуаз аңаңақәа мәғаңиғон, иажәенираалақәа дрыпхъон...

Сыдунеихаан исхаштуам, Лата ақытае, Тәарчалынтаи ахтәацәа зманы иаауз авертолиот еихны ианкарыйж, Гәдоута еиңиркааз амитинг ду ағы Кәаста дзыпхъяз ажәенираала «Гәнаҳала итахаз ауаа».

Иңашытәын уи иаңхъашы, интонация, изырғуаз зегы ргәы тнашыаит, ақылжықәа атәүуара иала-гейт, ахаңа арыгәкәа еибанаркит, ашьоурахъы ирыпхъеит. Абрақа ишәгәаласыршәоит уи ажәенираала ахәтак:

*Амаалық үеңхъа иқыиоуп
ақәыңымаңәкъағы даждыжъоит,
Ақәыңымаңәкъағы даждыжъоит,
аңашқа дабар,
О, ҳхышьаргәйә, ҳкаужыма,
Уабақоу, крааүеит шаабом
ухабар...
Ахәыңқәа риңәаабжъ ахрақәа
арзызоит,
Ашәи-хәаф шиҳәо тағъеежъит Дал.
Аңынышқәа хыңыны уақа
ишаарызоит,
Ашам ағыиүеит риәақь
асамәлал...
Анаңа, ахшара, аматәа
мишаты,
Ҳаззабңа ауңшәылкәа рыхцәы
шықыруа.
Анкъа шиңынхәартаудылылағ,
Лата,
Изықалазеи урт рбылра...*

Ҳаңсуа поэзия иаңғельмұа зе-гы ахааназ ргәағы иаанхаша арғи-мтәа апзыттаз Кәаста Герхъелиа 1996 шыққаса рзы иңстазаара далтцит, ибейт иңкәни изғаби рибзиара, дрылагәрткеит иматацәа, зегъ рат-кысгы иара дзеигәртәра, дызха-нхаз Апсны ахақәиттәра, Аиаира ауп! Апоет иахъа джалагылағам, аха иңауп ғашьара риңәымкәа ифыттақәа, урт ғызара, иашьара ҳзыруеит!

Анатоли ЛАГӘЛАА

ИӘҮХАЗ АШЬА

Ақабарда поет, ашәкәысфы, ауаажәларратә усзуғ, зашьа Нургали хатәгәзхарала Аңсны еибашъра иааз, Гагра итахаз, Қанықәа Зарина Саадул-иңә илызкуп апоет, Анатоли Лагәлаа иахъатәи иантцамта.

Икоуп аңтазаарағы убас икоу ауа, змилат ирзааигәоу ауа зегы, заншыңәе реиңш бзия избо, урт ирыңдәлоу азәи избахә анраҳалак, дахылказаалакгы дрыпшаароуп, илакта итаңшыроуп, ихбаи иғәйрғареи ирылахәзыроуп... Убас дыкоуп ҳара ҳмилат рзы ақабарда поет, ҳаңшәя Зарина Қанықәа. Уи Аңсныңа аара, арақа инхө лөзыңәе гәакъаңа ынарғаңшра лара лзы атакар ианаркаңеиуа өамфак азыхъшәшәа иағызоуп.

Ус акәйн дышықаз лара лашьа гәакъагы, аңсуа-ақыртуға еибашъра ианналага дытқынды даает, иғызңәа ақабардақәа дрылагыланы деибашьит, ҳаңсадғыл ихы ақәйтцеит. Ус икоуп дара ақабардақәа раңағаңы, арақа аңсуаа ҳақәитразы иағьеибашьит, имачғымкәа рыхқәагы ақәйтцеит, иаңагы Аңсны ашәартара итәгылоуп ҳәа раҳар, шәымтакгы иаанғылом, ақәиңшза инаиркны зықәра пытқ инеихью рұқынза, ишзахәо идәиқәлоит... Уи иаанаго, ҳшыңа өүхәхъеит, ҳарт ҳаизааигәара, ҳаизгәыкra уажәштыңа уағ дзаңырхагахаңом...

Ақабарда поет Зарина Қанықәа лпоезия сазааигә-хейжүтеи быжъбақа шықса роуп итцуа. Шықсқәек роуп итцуа Аңсны уи лиубилеи аназгәртә, лышәкәкәа анзырырга. Сара абри ағыза ахтыс бзия ыкоуп ҳәа ансаҳа, срыштыләйт урысшәала иттыңхаз лышәкәкәа.

Пытқ сыңшаахъан еиңш, лареи сареи еиңаңзеншыз шыулық абрантәи илзырыцқазаап, абригъ-абригъ бышәкәкәа өрыххыла дрыштыоуп, изыңшааум, бицхраа ҳәа. Ларгыны уи раңақ ахмыртқәа, иаауз шыуқрыла, асалам ду ыңғаны исзаалыштыт лажәинраалақәа реизгақәа ңшыба. Саргыны амш шара өңің иззаатыз иеиңш, ақыр мши-тхи уи лышәкәкәа сиргәылархалан сиргәылан, лажәинраалақәа убриакара исзааигәхеит, исылатдәеит, ҳаңсуга бызшәахъы иेңиң ңстазаарак рысымтакәа соурмұжыкт!..

Ус иагыықастцеит, схы-сүңсы зегыңа ыңғаны еитат-згеит, убриакара сиртәыртәйт, сиргәылархалеит, соурмұштыт. Иқалап жәеинраалаңыңхаза быжъба-ааба вариант аитагақәа қастқазар, нас урт сыйжыңа рудуны ыңғхараа салагон, аңсышәала интқааны имцәажәоз цәаңәек сұңхашәар, еитах исыңсахуан, иазысыңшаауан атқакы иазааигәзаз даеа цәаңәек... Абас маңара, иалысхыз урт ажәеинраалақәеи сареи иагыңа ҳаңсқәа тибахызаргы, атыхәтәан, ҳазааит ақы, ицәажәеит ахъхыңа аңсышәала!.. Абар урт руак:

***

Аңтазаара ыкоуп, аха амш үеит,
Сәзалақәагы сұңыртүйт.
Иара амшыңа ғәырғақ аман исымбазеит,

Имырхъаакәа иңәйрүйт...
Аха саатқыңа үзара ус имыңхәым,
Ишатхайыз еиңнахит...
Еиңәйшыны ауп ишымфасуа, са исхәым,
Ҳаңыртқәйшыап, сұхәхит...
Сықәрагъ ааңуеит, шыңа зегъ маңқ иңәйшахоит,
Мра шәхәак самырхозар...
Уаагыл, аңша, сара, ишатххаргы, сымшоит,
Ухәды сұхалоит, үзгәңхозар!..

Зарина лпоезия знык уапхъеит ҳәа иаразнак аеузадар тәзом, уи үеитазыхынхәироуп, үеитапхъароуп, убриакара ахшыңтакқәа ңсақынды атект иағылаңсоуп, урт реидкылара, рааирбра мариазам, арахъ дара убриакара еиңәйшит, еизааигәзозушәа удырбонит, аха шығтакқык узеильмекаакәа иануңәца, нас иатдоу атқакы зегыңа үңәйшит, арахъың «үңәптиләйт», өңің ашашаара ушағу, зыңза автор илхәарқ илтәхызы уағнагар алшоит. Аха убри ағыза умыхырың азы, апоет лпоезия раңхы «үеауршыңлароуп», иузааигәоутәроуп, «иуыуаутәроуп», нас ауп унапағы ианааниа... Убас «исыуастәйз» даеа жәеинраала бзиазакгы абра ишәзаазгоит!..

***

Сәғырфа сәғи иантало, сұңыррақәа ыңғедырзүеит,
Ажәғанғы аблы ғәырға сынтарғышы исыңыртүеит...
Сыда ңыңхәа рымамшәа, ҳәңцирақәакгы схапон,
Аха нас исыңғаны, аңстхәа ирыман итталон...
Аха нас исыңғаны, аңстхәа ирыман итталон...

*Сара төгөлдөр саңаа, икәсәп ари шытада җәа,
Знык лашарак сыйнамтац, иахыбытхану ига җәа!..
Аамтагъ са иссызханаатшумеи, анкьеңши иссыхзыз,
Зегъ акака ринаңтоит, са сзы аңа итәзүйзот!..
Шәымтәк снышыцахныслар, самбазазшаа ихъаҳуеит,
Аха убралы санеңкәх, җазшаз, ухайкы, схәахуеит!..
Сәәти өкаауа узсышытозеи, сыйхаара төгөлдөр,
Уара ахаан шуңаысымзац, ус сара сәәти акалан!..
Есыгены сыйштыпрааларц, ус мыч өңүкәк сңылоит,
Аха амра антәшәо иғәастәхъеит, схәыцрақә
ηхъарылоит!..*

Апоет бзия есымша өңүк ипшашааеит, уизаагәеиттәүеит, иңиртца, иааныжыра утажымхо, ииңәарц иитажыз, уара үкынза иаразнак изымнеиз, өңүк аартра уеитталагартә агәаҳәара уитоит. Зарина илымоуп убри афыза аңаахәла лашақә, урт ирыңдо апхарра дара рәғи уненаанзагыры иуныруеит, рөүгәдүрәхтойт, уахәйтхәыттра иалагоит, рымаза мачзак узаадыртуеит, рыхшыфәтак хадаҳы амфа укәиртсоит, амала нас уара ухала амфа алхыша уакәшшароуп, лара зегъ ҝаканы иултазом, уара ухала «иурсашагы» узаанлыжыуеит... Убри аилкааша уанаңшәа, ма уаназаагәаха, ани лңаахәла лашақә ршәахәа хәыңкәа уәадырәхтойт, умфашыакәа дара рахь умфахытцырц!..

***

*Сара узсызыф, аха зыңзакгыры сыйгера умган,
Сыңхызқәа зегъы здыруашаа, еилкаашаа,
Имцип зегъы, шуңаңхоит цәашыңас итәаушаа,
Иссыңадырзит нақ, урт аңстәхәақәа ирхәйнган!..
Сара узсызыф, аха зыңзакгыры сыйгера умган,
Сәәти ахътцаауз, исмыхуашаа усырбозар,
Уа итәйдәхүп, сәәтиграқәа, рыгара угозар,
Урт аңзыңшашақәа, рыңашаәүәкәа рхыгган...
Снумыжсыын сара, аха уус ахъгыры уцала,
Нас ари амфа, сыйстазаара архәашозар,
Өң ахъзик сүт, сара сыйхыз угәамтхозар,
Мышаңәйк аүп, нас сухаштуашаа ҝайала!..
Сара узсызыф, аха умфахы ууцакы,
Уи амфа, сара саҳу уеиттаанагахуеит...
Уи знык ианылаз сыйхыз иаақәыммәзакәа ирхәахуеит,
Жәфанахъта илбааз, зыхъкгыры ашәа ахъахуеит,
Аиаша аатғылан, урт ирзызыфта ҳамтакы,
Аха, шутаҳызар, уара ишүтәхану инагза угәттакы!..*

Аңсуа ңхъаф иаша Зарина Қаныңқәа лыхъз бзианы идүреит, уи Аңсны лыңсы ыңқәуп, дырғәйхәааттәкъянаны бзия илбоит уи икәйнхо аңсуа милағты, иара адгыл ахатагы... Убри азы, апоет лнысымфа зегъиттәкъагыры ирзымдыруазар ҝалоит ақнитә, даеазныкты имыңхәхарым иргәалахаршәар...

Қаныңқәа Зарина Саадул-иңхә қабардатәи поетуп, шәкәйшүп, уаажәлларратә усзуфуп. Диит 1969 шықәсазы Дыгәлүбгей ақытәкны. Далгейт ҚБАУ, аурыс бызшәен алитеттуреи рыхәша, иара убасгыры, Нхың Қавказтәи ахъынтқарратә ҝазаратә институт аспирантура. Агазет «Горианка» ақны редактор хадоуп, Қабарда зеапсазтәйз

журналиступ. Қабарда-Балкариятәи арестпубликатә уаажәлларратә еиңкаара «Жан» деихабуп. Диғуеит ақабарда-черкесктәни аурыси бызшәақәа рыла. Ажәенираалақәа еидызыло фы-шәкәыки жәа-пиесаки дравторуп. Аңсны датәйлауафуп 2017 шықәса раахыс.

Уи Аңсны усуралеи ағызызара аганахъалеи датаауеит 1992 шықәса раахыс.

1992 шықәсазы, хаттарыла Гагра ахъчараан нанхәмзазы Мамзышхә ашъхарағы итаказ лашы Нургали Кануков ибака анықәдүргүлоз далахәын. Уи Леон иорден ианашьоуп дантаха ашътахь.

1998 шықәсазы апоет Ақәа далахәын ақабардақәеи аңсуаи рттарааа еиңимғаңыргоз аттцаарадырратә конференция.

2014 шықәса рзы далалеит Аңсны арғиареи атоурыхи знапырылаку ағари лареи «Аңха» захъзу ауаажәлларратә еиңкаара.

2015 шықәсазы Ақәа имғаңысит лара дызлахәыз «Аңха» арғиаратә хәйләззы, уи еиңимғаңыргеит ААУ-и Ақультура министрреи.

2017 шықәсазы далахәын Баграт Шынкәба 100 шықәса ихъиттра аиубилеи Ақәа. 2017 шықәсазы Баграт Шынкәба ииубилеи Қабарда, Нальчик инартбааз аиңкаареи амғаңгареи дрылахәын.

2018 шықәсазы раахыс Зарина Қаныңқәа есышыңқәсатәи аңсуа-адыгатә алитеттуратә фестиваль «Ритца арифмақәа» амғаңгареи аиңкаареи хадара азылуеит. Уи аңхыраара артоит Аңсны ақультура министрреи Аңсуа хәйнтқарратә университети. «Ритца арифмақәа» апроект иалагжаны Қабарда-Балкария итыйтуа агазеттәеи ажурналқәеи рәғи ирлас-ырласны иркыпхуеит аңсуа шәкәйшүпцәа рәсми тәқә.

2019 шықәса раахыс Зарина Қаныңқәа С. Җанба ихъз зху Аңсуа хәйнтқарратә театри лареи аус еиңириеит. Абағатәра бзиаза змоу арежиссиор Мадина Аргәйн иқалтаз ахәарала адокументтәе раңаңданы иттәаны, Зарина илфит «Сария» захъзу Аңсны раңхъа затәи аиҳабыра рхада Нестор Лакоба ишшемапхәыс ллахынта бааңс иазку апеса. Уи аңшәаҳе еиталгейт Инна Ҳаңыымпхә.

Ари апеса рнын ажурналқәа «Алашареи» «Ақәеи» (2020–2021 шш.). 2022 шықәса хәажәкырамзазы Зарина Қаныңқәа лпиеса иалхыз аспектакль Ақәа инартбааны ахәаңшыңцәа идирбан.

Апоет Зарина Қаныңқәа лыңстазаара зегъы апоезиа маңара адагы, лыңсадгыыл гәакъя Қабардеңпш, бзиа илбо Аңсны иадхәалоуп, имаңзам арақа иихъоу уи лажәенираалақәа. Аңхыаңцәа ирыйдизгалар стахуп лара ләказшьеи, еибаха-еибафарала итәу лыңстазаареи бзианы изныпшуда лажәенираалақәа рукак:

*Са сыйшиашоу сцалоит, уаҳагъ схъайуам үарьы,
Скаҳарц шалшогъы здыруеит сыйңаңызахх...
Аха сыйлан сеихоит, саңаңшашаа ақагъы,
Исыйаша иғылоу зегъы шөйртүағы: — «Бейіәх!»
Ах, арт амфақәа убас иңаңа зоуп, иңаңа зоуп,
Кама үңишиңас, урымхәйкәа урғысроуп!..
Уи зегъ здыруан сара, уаҳы сыйзозгыры убриазоуп,
Ак иаңаңшашаа, сәәти ахаангыры имыңтрысроуп!..*

Светлана ҚӘАРСАИАПХА

АНСАМБЛЬ «ГӘҮНДА» – 45 ШЫҚӘСА!

Үрт ашықәсқә ауанрызхөйиң, хымпада, иүгәламшәар залшом XX-тән ашәышыңғаса 70-тән ашықәсқәрынтыңәмтөи 80-тәнкә ралагамтөи рзы аңсау қазаратә пәтәзаара иамаз ачыдарақәеи, уи аизхара иаңыз аудафрақәеи, иахылғиауаз агәазыхәарақәеи. Усқан, аңсау милаңтә профессионалтә қазара аитарғиаратә мәи иананылаз аамтазы, ирапцән иөңиңи иңәйртүаз – иахызьы еиңдірдіруа акәашаратә ансамбль «Шъаратын», гастроль ҳасабла адунеи абжа иахысхыз Аңснытәи ашәаҳәареи акәашареи рансамбль, зегзы еиңгәртартә еиңш иқалаз ахортә капелла арғиаратә иаширақәа, ахәапшәа руднеихәаңшышы зыңсахуз Аңсау театр аспектаклькәа...

Үи аамта иадхәалан амилаттә литературие қазареи рөи иңәйртүаз, абафхатәразлаз, агәаҳәара дугызмаз арғиаңа өңіңкәа рыхызқәа. Убарт дыруаңзәкуп зырғиаратә гәаҳәара ииашатқеканы анағзара зылшаз, раңхыза ақәни ансамбль «Гәүнда» аиғкаара аидеиа зыңзәйтцыз, уи аңтазаарагы иалязыртқаа ашәаҳәа, амузыкархәа, артқаа, Аңсны жәлар рартист Роза Чамагәупхәа. Усқантәи аамта иатказ агәырғреи, уаттәтәи амш агәрагареи роуп уи лырғиаратә пәтәзаара хытхыртас иаиuzгыы. Роза Расим-ипхәа илгәлалыршәоит 16 шықәса анылхы-

тқаа, лбафхатәра чыда азгәатаны, Ражъден Гәымбеи Сергеи Чкотуен лаб дақәыршақатны, 1966 шықәсазы ансамбль дшалартқаа. Аеазықтаңақәа анымфадыргоз усқан акультура министрс иқаз Владимир Кәарчелия саатла азал ағы дтәнны өңіңкәа қазара знапы алақыз ахәыңқәа дырызырыфуан! Илгәалалыршәоит Ражъден Гәымба ишазықтаңтоз: «Ахаан ибжы ҭыганы дцәажәазомызт. Дуағы аамсташәан, төйтпшлагы атауад сахья иман. Архәара ҳанағыз, сөйзіңәа ағараңәа рахь ихы нарханы: «Лнапы шәрхәапшыла», – ҳәа реиңәон.

Роза Чамагәуа-пхәа усқан Ақәатәи аттаралашаратә тараиуртеи Ақәатәи апедагогикатә институти рөи аттара лтсон. Ансамбль ағы лусуреи лтдареи еилалыгzon. Ансамбль агастролькәа рышқа ианцоз лара афортипианои аккордеони рнотақәа лыманы дтон, аамтак аалоур леазықалтсон, даныхынхәлак апышәарақәа лттир акәин азы. Ас еиңш иқаз арежим ұбара ақәхап изыбзоуруо уи иахыагы «Гәүнда» асахъаркыратә напхгареи, аконцерттә усуреи, Ақәатәи амузыкатә тараиуртағы ағар раазареи қәғиарада реилагзара лылзыршо.

Атыпхәа рансамбль аиғкаара шықалаз лгәаларшәо, Роза Расим-ипхәа дазыхынхәуеит Ақәатәи аттаралашаратә тараиурта (иахы Акультура тараиурта) ағы аус анылуаңтәи аамта.

– Аханатә хықәкыс исымаз абафт ажәлар ринструменткәа рзыргара ақәин. Раңхыза ахымаак, ағымаак, апхъарцак, ачамгәйрк еғын үхәа, абафт аинструменткәа неицтәнны еиңыскааит гәыңк. Усқан архәагақәагы зыңза имаңын. Қарт ҳданы, иағатданы идхарқатает. Уа Папазиан ҳәа еиңдірдіруа инструменткатағык дықан. Уи ақаза арахь дааит. Иара зегъ раңхыза ахымаа қайтает. Уи иқайтаз аинструмент раңхы абжы зыргазгы сара соуп. Ирхианы, исдыруаң ашәақәа

асырхәеит. Ахымаа иқайтазгы сара ҳамтас иситеит, иара даеак қатданы.

Аттараиурта ағыныңка еиқаа з ари ағыңпраңхыза ақәни иқәғылеит уи аттараиурта аиубиле азы еиқаа з еилоу аконцерт ағы 1972 шықәсазы. Р.Р.Чамагәуа-пхәа еиңылкаа з аконцерт атыпхәаңы арқарцәагы алан. Ашәагы рхәон, аинструменткәаңы адирхәон, иагыыкәашон. Усқан ари аттараиурта иахагылаз А. С. Қапшы даара иғәи иахәеит: «Изхъаз амузыкатә рхәагақәа ңәырыбгейт», – ҳәа илыдиныхәалеит.

Убри нахыс ари амузыкатә гәың өңің лассы-лассы еилоу аконцерткәа рөи ақәғылара иалагеит. Ахәаңшәа даара ибзианы ирыдыркылон ақәпшәа рбафхатәра, уамашәа иргәпхон ажәйтәтәи амузыкатә рхәагақәа ағар рнапағырыпсы ахъталоз, ажәлар иахырызыхынхәуа. Еиҳа-еиҳа рхыпхызара иацло иалагеит ари арғиаратә гәың иалаларц зтахыз аттаралашаратә тараиурта астуденткәа. Розагы уи ақәин илтәхыз, хәың-хәыңы архәашыа дыртқо, ансамбль қәыңш ағыщәа аалалгалон, арепертуаргы ҭбаахон. Анағс урт арестубликағы имғапысуз афести-валькәа րығыладырхәуа иалагеит. Иахъаақәғылозаалак иргәапхон, аңхъахәкәа рғон. Роза Расим-ипхәа аттараиуртағы еидылкылаз 25-сык рақа-ра азғабцәеи аққыннәеи ықан.

– Изтәхыз раңағын, аха исы-дискилоз анотақәа ирласны игә-нызкылоз, абафхатәра злаз ракәын. Искәалашәоит, зны Қарт ҳақәгы-леит. Үақа Акультура тараалашаратә тараиуртақәа зегъы злахәэз аконкурс ағы Ақәатәи амузыка-рхәаңцәа актәи атып ргеит. Уи аңәажәаңақәагы маңымкәа иахы-ләиаит. Аха уи аштыхъ арестубликағы ңаара еиңылары, ма концерт ықоума, хымпада, ҳаладырхәуан. Ажәакала, алатқәара бзия ҳаман. Аха ҳара ҳансамбль ҳтараиурта ағыныңка ақәин иахықаа. Ахъзгы ҳамамызт усқан.

Ансамбль анаңтахаз А. Аргәйн Аңсны ақулытура министрс данықаз ауп. Атцарапағ, атеатрттаағы, зыңғыздааразегы аңсуа милаттә қазара адунеи алартқаа иазкыз арғиағы ихан ираңоуп иөңшіңи иаңтааз, зымек ыртбааз, аизхара мәға ззаартыз арғиаратә хәыштаарақә. Аха Роза Расим-ипхә ишүлхәо ала, рансамбль аңттара зыбзоураттәжоуп тарапиурта усқантәи адиректор Аңсны жәлар рартист Е. У. Бебия иоуп. Уи иоуп аминистр агера изыргаз ақулытура-тәралашаратә тарапиурта ақшасақә ас еиңш икоу ансамбль азы акыр ишүтшәо, уи апрофессионалтә еизхара алтыршаразы мәға тбаа шатаху. Абар уи ахтыс А. Хә. Аргәйн 2007 шыңқасыз хатала сара ианыстаз хәиғеңдәжәарағы ишигәлаиршәо: «Дук мыртықә Едуард Бебия сғаны исирбейт (уи усқан атцарапалашаратә тарапиурта дахагылан) даеа ансамбль өңіл. Уи – атыңқаңә рансамбль «Гәйнда» ақәйн. Даара исгәапхеит жәлар ринструментқә рхархәарала имғапыргаз аконцерт. Истаххеит афилармония иадхәалазарц. Азәгын симаңдааңакә ақттара ұсыжыт ари ансамбль Аңснытәи ахәйнтқарратә филармония иаңыпхъаざaloуп ҳәа».

Ансамбль «Гәйнда» ҳәа ахъз ахызтазғы Алықьса Аргәйн иоуп: «Нартай ашөөк раҳәшья заттәи Гәйнда лыхъз ахъзаштар, еиңа ианаалойт ҳәа ҳәиңдәйт усқан аминистр. Ҳарғын иаңгәапханы ҳақәшашаҳеит, – илгәалалыршәоит усқантәи реиңдәжәара Роза Расим-ипхә, – сарғын атакс, убри лыхъз пшза ҳмырпхашааит, схәеит усқан. Насғын иара иоуп ажәалагала қаңтаз ақкәйнцә алхны, атыңқаңә рымапарала ишьақәжарғыларц ҳансамбль өңіл: «Роза, бгәи иалымсузар, убас еиңа азғелымхара аиуеит ансамбль», – ҳәа сеиңдәйт. Сарғын иңшәа ду агера ганы сақәшашаҳеит».

Абасала, 1977 шыңқасыз хазы амға атсаны өңіл еиңкааз ақыңшәа рансамбль Аңснытәи ахәйнтқарратә филармония иалартцеит. Усқан афилармония музыкатә напхгағысдықан акомпозитор Мамиа Берикашвили. Уи ансамбль өңіл сахьаркыратә напхгағыс дартеит. Роза Чамагәу-ипхә – музыкатә напхгағыс дәртцеит.

– Уи абағаттара злаз композиторын, – ҳатырла дылгөалалыр-

шәоит рансамбль раңхъатәи анаңхгағы Р. Чамагәуа, – Абағаттара илан, амузыка ифуан. Аңсуа поеттә ражәенираалақә ирылхны ираңаңы ашәа өңілдә зыраңгахъан. Аңсуа музыкатә архәагақә ркәаматтамақә уиақара издүрүамызт, аха иарғы сарғы ҳаңшырааны аус аауан – ҳархәагақә рылшарақә иасхөон, настыры ажәақә ииашаны рхәара саңклапшуан. Гәйкала аус иуан, дуағсыз бзиан. Аибашьра ианалага дықтәңни дцеит, дук мыртықәагын уақа дыңсит. Аңсуа қазарағы даара аус бзианы иуҳъан, иңбабаа раңәан.

Ансамбль аңхъа иалаз 15-ғык атыңқаңә ракәын. Аха Роза Чамагәу-ипхә ҳәыч-хәычы ағар азықаттана иналгон, ансамбль еиңа-еиңа еизхаяуан, арепертуаргын тбаахон. Аибашьра қалаанза атыңқаңә ркәазара Аңсны антыттгын хара ибзианы ирдүруа иқалахъан. Аеартбаауан уи агастролтә мәға – Үрыйстәйла, Украина, Абжъаратәи Азия.

– Уамашәа ҳбаны иаңзызырғуан, ҳашәаҳәашын ргәапхон. Искәалашәоит, Иалта ҳаныңқәғылоз, убра дхәңкәңдәйлеит Валентина Толкунова. Днепропетровск – Иури Антонов. Пату ҳақтәңни, еигәрыгъаны иҳаңықәғылоз. Ҳатыр ақәыртсон, иргәапхон ҳтәйла хәычны, ҳхата хыңхъаңарала ҳмаңны, ҳмилаттә музыкатә рхәагақә мұрззакә иаңхъырахъоз.

Иаалыркъаны Аңсны аибашьра ианалага ансамбль ашәаҳәаңа, аиашазы, азныказы еиңхъарптитеит. Ансамбль иалаз ақыртқәа, аурысқәа ухәа иқтәңни ицеит. Аңсуа шәаҳәаңа реиҳарағы Гәдоута инанагеит. Ламара Чамагәу-ипхә арратә медеңшәьас аибашьра дцеит. Ҳатала Роза Чамагәу-ипхә мұзкы иназынапшуа ахәңә ахъааргоз агоспиталь ағы амедеңшәңдәи асанитаркациәи дрыңхраауан. Анағас лареи, Сира Ағз-пхәи, Лиана Кәәз-пхәи, Марина Лаз-пхәи, Лаврина Гәым-пхәи акомпозитор Кәаста Ченгъелиа еиңкааз атәйлахъаратә министрра иатданакуаз арратә ансамбль иалалеит.

– Арахъ схәычы заттәи иандуи иабдуи рөғи Кәтол дшықаз ауп аибашьра ишалагаз, уа дынханы дықкан. Рхабар ҳәа ақттың сыйздырзомызт. Кәаста Ченгъелиа музыкатә напхгағыс бықазар стажын аниңәа, азғабдәгы еидыскылан уи

еиңкааз ағәып ҳалалеит. Аибашьцәа рәаңхъа ҳақәғылон. Аха зөгъ дара роуп схәычы сгәи дыттамзи, 10 шыңқәа ракәын ихытцуаз. Изулак, бымцан, амға шәартоуп шырхәоз, авертолиотсталаны Ткәарчал сцеит, нас шыбыла Кәтол сцаны, даағтейт Гәдоутақа. Уи нахыс иарғы дхәңи ҳаңхыңқәғылоз. Иарғы дхәңи қәғылон.

Аибашьра аан Роза Чамагәу-ипхә лыпшәма Анри Ферзбей, лыңқын хәычы Алхаси рыхғык лассы-лассы аибашьцәа рәаңхъа еиңкәғылон. 11 шыңқәа зхыттуаз лыңқын Алхас, Кәаста Ченгъелиа ииғыз «Аңсуа иашәа» ахкы ихәон, иани иаби ачамгәыр архәо иңырхәон. Егырт ашәақәагын ырыцихәон, ишәартоуп ҳәа дрымгарц иалагаргы нузомызт. Иахънеилак даара ирзыпшын, ибзианы ирыдиркылон. Аибашьра иалагылаз ахаңәа рзы аңсуа шәақәа ахәырбұғың иағызан, ргәи арғыхон.

– Доусы илшоз анықаитоз, ҳарғын аибашьцәа ишхалшоз ала ргәи шыттахъеит ҳәа ҳағын. Кәаста Ченгъелиа цата лаша, даара аңыа ибеит аибашьра аан. Ииғыз акымкәа-әбамкәа ашәақәа иаңхагы ажәлар ирылатдәнни икоуп. Усқанғы гәахәарыла ирхәон, иазызырғуан, – лхәоит Роза Расим-ипхә.

Аибашьра анеилга ансамбль «Гәйнда» иалаз ркнытә 6-ғык роуп иаңназ. Аха аибашьра анцоз Акәа афилармония аңызғылоз, директорс икоуз ақыртуда Важъя Чубинизе, насыңын, еиқеирхеит амузыкатә рхәагақәа. Ансамбль алахәылаңаңы ргәи ааңсахны, өңіл аусура рәазыркит. Усқан Роза Расим-ипхә илтахъеит акомпозитор, амузыкархәағы Отар Хәйнциария иаңхыы игарц ансамбль анапхара, сара сувагылоит, лхәеит, аха иара: «Бара боуп ҳазегын амға ҳазтаз, сара сбыңхраауит», – ҳәа мап икит.

– Ипсы сакәыхшоуп. Иара ииғыза дықамызт, акомпозиторра аганахъ ала аума, афольклор аизгара аганахъ ала аума. Абағаттара злаз ахәыч-қәа зегын аус рыдиулон. Уа ағырлықтара архәаңа ргәи қайтцеит, уа апхъарца архәаңа ргәи еиңкааит. Уи икоимтаз ... ипстанаара шкъаңхоз идыруашәа зегын дрыхъзит. Ҳара хәңгын ашәа өңілдә зығыт: «Атрофеи», «Ағар ргимн», «Ахъзыртәрақәа», «Ишпазури, дысгәапхоит», алирикатә ашәақәа... Аус рыдиулеит

Нұтық Кавказтәи амелодиақә аңсау ажәақә рзыпшааны. Абыржәы ҳар программағы икоу еиқарап иара аус здиулаz ашәақә роуп, – изаамтансымкә зыпстазаара иалтцыз акомпозитор лгәс изхъаауа дцәажәоит Роза Чамагәуа-пхә.

Роза Чамагәуа усқан ансамбль саҳъаркыратә напхгағыс официалла дартеит, аха үсгылар лара лакәын уи анысты, еиқабысты иамаз – хатала лара еиқылкааз, еиқәлірхаз, илыхъчаз. Шъаға-шъаға, хәйычы-хәйычы еизго, еиқыркаит усқан ансамбль иғынды. Аибашъра аштахъ рафхъа за гастроль ҳасабла Нұтық Кавказқа ищент. Насдаеазныкгы. Владикавказ ауаңс хәаңшәа рәаңхъа иқәгылеит. Даара ибзианды ирыдыркылеит, ргәс шытырхит. Аиааира 15 шықәс ахыттра иазкны Үңрәтәыла ищент. Үақа «Уарада» ҳәа Паппхә Маҳинур еиқекааны илымаз ағәыни дареи еиқықәгылеит Адағазари Анкареи.

2012 ш. рзы ансамбль «Гәында» алахъаын С.-Петербург имфаңысуаз Жәларбжъаратәи афольклортә фестиваль. Убрақа ағбатәи атың ранаршьеит. Ажиури иалаз зегын чыдала ирыдьркылеит Аңснытәи атыпхәцәа рықәгылара, урт изырыргоз архәагақә. Ажиури аиҳабы Болгариатын, аапхъара ритеит Болгариа.

– Ииашаны, уахъ ҳцара алышахеит усқан Аңсны Хадас иқаз А. З. Анқәаб ибзоурала. Апарагы ҳизипшаант, ҳынхәнды ҳаанзагы ҳансамбль азы автобус ҳартартә иқаиттеит. Уи иахъа уажәраанзагы иҳамоуп, аус ауеит, аконцертқәа рышқа ҳаланықәоит. Аха ҳаргы ҳатцамхеит. Даара ибзианды, уамашәа ҳбаны иахъзызырғуан. Ахәйыққәтәкәа ҳашәа «Ачандара» убриақара иргәапхеит, иштыркаит: «Ачандара! Ачандара!» ҳәа иҳашътан. Агран-при ҳанаршьеит, «Ахътәи Орфеи» ҳгейт. Ҳенноминациак рөс апхъатәи атыпхәа ҳартает. Иара убас, адипломқәа раңааны – иқаз зегын рымхны иаахгейт. Агәалақазаара бзия ҳаманы Аңснықа ҳынхәйт. Уи аштахътәкәагы ақытқәа рөс ираңааны аконцертқәа мәғаңгейт.

Атыпхәцәа рансамбль аханатә еиңш иахъагы лассы-лассы ирттааует аңсау қытакәеи ақалаққәеи, рконцертқәа гәахәарыла ирзыпшуп ҳтәылауа реиңш аңсшы-

ра иаая асасқәагы. Урт рқазара бзияны ирдыруеит, гәахәарылагы ирыдьркылоит абипарала ахәаңшцәа. Иргәапхоит рашәақәа, рмузыка архәашъа. Абар уажәшъта хәышықәсоуп уи Жәларбжъаратәи амүзеи амш азы есышықәса Аңсны амүзеиқәа традициала имфаңырго «Амузей атх» ағаланархәуеижъетеи. Уажәаңгәагы иалахъаын Аңсны ақультура аминистрра еиңнакааз апроект «Алаф ашта». Роза Чамагәуа ишазгәалто ала, умғашшо иубоит рашәақәа азызырғаа еснагъ ишырзыпшу, иғехъааганы, ргәс атсанза инағаны ишырзызырғуа.

Роза Расим-ипхә ишхалхәа ала, сынта ақультура аминистрра ақеша аиҳабы Адамыр Гәынба ихаңыркрана, ансамбль Ритца аконцертқәа мәғангартә еиңш алшара аиүит. Аңсшыаңшәа даара ирызәлемхәауп атыпхәцәа рашәаңшәашеи аңсау музыкатә инструментқәеи. Лассы-лассы амузыка архәара знапы алакуу ақазаңшәа азызырғуеит «Гәында» ақәгылара. Ашәаңшәа аириеи еибадыруеит, ишыргәапхо рархәоит, иартәуогы ықоуп. Ирцырышьоит абас еиңш икоу жәлар рмузыкатә инструментқәа еиқәрыханы иахърымоу азы. Уи ақазаңшәа агәаңшәара ду рнатоит, ргәс шытнахеит.

Ансамбль «Гәында» ақазара далашьала изхылтцыз ажәлар ирымадоуп, уамашәа ирзааңгәоуп. Азызырғаа ышқагы ибзиаңыны изыргоуп. Ансамбль аиҳабы Роза Чамагәуа-пхә шықәси раңаала аапсарап қамтакәа уи аизырхара, аштахъра, арепертуар еиңеипшым зсаҳаркыратә ғазара ҳараку амелодиақәеи ашәақәеи рыла артбаара даштыоуп. Ақультура аттарауртағы еиңш, амузыкатә тарапиуртағы (уықоуп уажәы Роза Чамагәуа-пхә ағар раңаара дахъағу) чыдала ари ансамбль ашқа азғелы-

мҳара ықоуп, ираңағуп иаднаңхъало ағар. Роза Расим-ипхә гәедурала рыхъзқәа лхәоит иахъа ансамбль иало абағатәра злу ағар, лара лтцаңшәа – Саида Алтеиңхә, Жанна Тәңіңшәа, София Кесокова ухәа азәырғуа. Урт еиңеипшым жәлар инструментқәа адирхәоит, ашәагы аңырхәоит.

Хамтазы «Гәында» 15-ғык атыпхәцәа алахәуп. Аханатә инаркны иалахъаыз рқнытә иахъагы ансамбль ағы ашәа рхәоит Ламара Чамагәуапхәи Нонна Ферзы-пхәи. Ансамбль ағы ахкы зхәо Анета Ферзы-пхә лакәзар, ақыршықәса ансамбль «Ерцах» ағы ашәа лхәон, аибашъра аштахъ ауп ари ансамбль ашқа данааи. Егырт артистқәа зегын шамахамзар иғарааңшәоуп.

Иахъазы ансамбль ағы рхы иадырхәоит ағырлып, апхъарца, ағымаа, ахымаа, адаул, абжы гәаға зхылтуда апхъарца, ачамгәырқәа, ақаңқыап, ақаңқап.

– Урт ызыр қалазом, – лхәоит «Гәында» анапхгағы, – ажәлар рхәғра аазырпшуа ақазароуп. Ауа алахъыра ртакуп, ашәа ртакуп. Ицқьюо ақазара ртакуп. Ҳара ҳөн сара иахъынзасылшо исмырзып ҳәа сағуп ажәлар рашәақәа, ҳкомпозиторцәа Иван Кортуа, Ражъден Гәымба, Отар Хәынцириа, Кәаста Ченгъелиа, Уасил Царгәыш рашәақәа. Арепертуар ағы икоуп Нодар Кәарчиа, Отар Ферзба рашәақәа. Нас ақық-фбак сара сашәақәагы. Икоуп имажәуа ашәақәа. Ҳрепертуар ағы ираңауп ажәлар рашәақәа.

Ус анакәха, «Гәында» – уатқәтәи зәңеипш азы гәыбара змам, ахәаңшшәа еснагъ гәаартыла иззыпшу, гәахәарыла ирыдьркыло, ргәләкәзара шытызхуа, ирзааңгәоуп, ирзыгәакуо жәлар рмузыкатә қазара ахәыштаарақәа ируакуп.

Елеонора КОГОНИАПХА

АСЦЕННАХЪ АХЫНХӘРА...

Ҳазәто ашықәс Нанхә мза 20 рзы ашәкәыфы, акомедиограф Шота Җадауа ихүйеит 90 шықәса. Ашәкәыфы ииубилеи аламталазы Самсон Җанба ихъз зху Аңсуа ҳәынтықарратә драматә театр ахәәпшыға рахъ ицэйрнагеит акомедия «Ҳаяа идагәада?». Уы ыңғалыргылеит арежиссиор Мадина Аргәйнәх. Аспектакль апремиера мфаңысит рашиярамз 29, 30 рзы. Акомедия «Ҳаяа идагәада?» адраматург атеатртә сцена ду ахъ раңхъаза

ишиапы злеихигаз комедиоуп, 1958-тәи ашықәсқәа рзы уи иара изаанагеит арғиартә қәғиара ду. Аңсны еиңш антыйғы ақырғыра иқәдышылахъан Җадауа икомедия. Атеатр атәи зығуа иширхәо ала, ари акомедия ықәдышылахъан ССРР иаңанакуа 43 театр рөғи. Ус икалеит избанзар, ашәкәыфы иааирпәшуа аздаатәкәа егырып асовет ҳәынтықарра иаңанақуа ажәларқәа зегзы ирзаигән, даргыы ирыман автор иқәиргылоз аудадафрақәа. Уажәы акомедиограф ииубилеи аламталазы, ақырынта асценатә ңстәзаара збахъаз акомедия дырғағыых асценахъ иғъажысит, иахъатәи аамтазы иактуалтәу амотивкәа рыла еибытәни. Мадина Аргәйнәх ғынтыәуп ари апиеса дазыхынхәуеијжытәи, ус иаңа, Җадауа икомедия иамоуп ақазаңа здызхало ағәйә. Абри аспектакль ағы ахәмарра сқәашхеит саргыы, асценахъ сцәйримәңжытәи ашықәс раңә шыйхъоугы. Санжамтә азықсуюит автори арежиссиори ирыбзоураны акомедия иалыйз алыша ҳәа исыңхъазо.

Ашәкәыфы Шота Җадауа ирғиара сара сзы иацууп насыпк. Раңхъаза уи искетчіқәа ашколтә қәғылаларакәа рөғи инасыгzon. Анағс, ашкол саналға, 1981 шықәсазы Қарғән атеатртә институт санталоз, апроза ахъхарағы иара исатиратә жәабжы «Лит иблокнот» алысхот, сара сзы уи қәғиараҳеит. Усқан ашәкәыфы далахәын актиортә факультет ахъ ағар ралхразы еиғааз акомиссия. Җадауа ипроза апышшарақәа рытирағы сылаңш задхалаз, иара иалан адиалогқәа, акомиссия рәғағхъа абитетириент ихы ацәйрғаразы иманшәалан. Исхәарц сылшоит, иара иестрадатә ғымтақәа ахъхана инаргыланы, атеатр ахъ исоуз абзиабарағы анырра ду қартцеит ҳәа. Аамта цеит. Аттара салғаны саит, аха атеатр санамхеит. Абар инеиңцынкыланы 30 шықәса ирықәын, актриса лаҳасабала асцена сыйқымлеижүтәи, аибашьра ашътахъ зметраж маңу акиноқәа рөғи сыйетысхзаргы. Зегъ аамтак-аамтак рымоуп. Сынта Шота Җадауа ишиқәсуп ҳҳәар ауеит, избанзар, аңсуа литературеи атеатри зеңғылам апиесақәа рзыңзыжызы ашәкәыфы, акомедиограф ихытцеит 90 шықәса. Аңсуа театр атоурыхае Җадауа исатиратә комедия «Ҳаяа идагәада?» зегъ реиҳа анарха зауз, ақырынта иқәдышылахъоу рөниамтоуп. Раңхъаза ианықәдышыгылаз инаркны 7-шықәса рұқынза уи атеатр арепертуар иалан. Аңсны ақытакәа рөғи иганы ауаа иддышрбон. Асовет аамтазы зыхәапшра сахъзаз Шылду Гыңба Ақәатәи жәлар ртеатр ағы иқәиргылаз ауп. Ақәа ахабла ғың аклубқәа руак ағы ари акомедия аныддырбоз азал кәапеишәа итәйн. Акомедиограф иаҳасабала Шота Җадауа ахъхагылара

змаз драматургын, уи амакрагы уадағуп, ипиесақәа ртеатртә лахъынта уацлаңшыр. «Алоу дгәаауеит», «Акъанцъя», «Акасы», «Фыңға апрофессорцә», «Аңсра аиңаңсра», «Амардуан» ухәа, аңсуа театр аамта-аамтала асценағы ахәапшщәа ирыднагалон адраматург ипиесақәа, иара убас, еиуеңшым ахәапшыгаратә драматә колективкәа рөғи Җадауа искетчіқәа ракәын рхы иадырхәоз, еиҳарак, асовет аамтазы. Җадауа иаңитаз аминиатиурақәа ртеатр «Чарирама» ақәзар, автор иғәалашшарақәа рөғи ишихәо ала, аңсы тан 26 шықәса, уи аамта иалагданы 1200 спектакль ахәапшыға иднарбейт. Схәйгра ашықәсқәа рахъ сгъежыуазар, «Чарирама» ақытакъа анеира шәалқыламрак иаҳзасызан, ҳарлахъыхуан, артисттә: Амиран Тания, Чынчор Цъениа, Сергеи Сақания, Мажара Зыхәба, Виачеслав Аблотиа ғыңғылара ҳагъархәыцуан. Дықам шамаха уи идраматургия изахъампшың қәйрғылағык – Шәарах Пачалиа, Азиз Агрба, Нелли Ешба, Хәыта Цъапуа, Михаил Мархолиа, Дмитри Кәарттаа ухәа, асовет аамтазы атеатр иадхәалаз арғиаға ға зегъы лымкаала Җадауа ирғиамта изәзәлымхан. Аибашьра ашътахъ ақәзар, Д. Кәарттаа иқәйрғыламта «Акъанцъя» Жәлар рартистка Соға Ағеммаа еиңашықәйрғыланы, Ағар ртеатр актиорцәа алархәны ахәапшыға идлырбейт, иахъагы атеатр арепертуар иалоуп. Лара лакәзар, усқанғы иахъагы Каға лроль налығзойт. Аспектакль иахъа иахъзуп «Ҳаңсауауп, уара ҳаңсауауп».

Иахъа сыйлаңағажәо акомедия «Ҳаяа идагәада?» аибашьра ашътахъ арежиссиор Мадина Аргәйнәх С. Җанба ихъз зху Аңсуа ҳәынтықарратә драматә театрағ

иқәлүргылахъан. Иахынзасгәалашәо, акомедиа ахә-
пшығыңда шыахәла ирыдыркылон, иубон автор иааир-
пшуа атоурых дара ишырзааигәз, аха аспектакль
раңқақ антыра амоуит атептартә хынтағынтарақә
ирыхъаны. Сынтәа ааңын аеенғашоны, ари акомедиа
даөазнык ақәыргыларла леазылkit арежиссиор Ар-
гәйнпұх. Лара ааңхъара сылтейт апиесағы ихадаратәу
Иаза лроль анағзаразы. Ишгәаңуаңзагы, раңқақты
скәанызанит сәәр мңуп, избанзар, лусумтақә
акырынтә избахъан, ағьама шлымо агәра згон, насты
иара автор ихәан еицш, сара сыйсабарағы «атеатри
абзиабареи еснагъ еицин», асцена сыйқымлозаргы
атеатр сеңпхызуан, аспектакльқә еснагъ срыхәапшуан.
Абасала, даңа зныкгы Җқадуа ирәиара амышта
биахеит сара сзын, исоуит алшара актриса лаҳасабала
асцена ақәлара, ахәапшы иғапхъа ахырхәара. Фымыз
инарзынаңшуа сусура иахаршәланы, апсуа театр ахъ¹
арепетициақә рзы снеиуан. Акыр шықәса атептаратә
сықамзаргы, уа ихәмаруа актиорцә сара ибзианы
издүруа роуп, убри ақынтә, уамакгы исцәуудағызт
аус аеалагалара. Аха, исхәоит имзакәа, арежиссиор
абзазаратә хырхартә аспектакль иалтарц лгәи иштәм
гәастеит, еиҳа иуадағу амға шалылхуз еилыскаит,
аха ахъатра бзия излазымбо ала, ароль анағзара
иаңыстейт. Иахъа, ишаҳдыруа еицш, иқам аколхоз, иқам
уақа иаарпш еиуеиңшым абзазаратә еизықазаашқәа,
даәакала иаҳәозар, иахъатәи апсуа қытағы абригадир
дықам, аха интернет цәрытхъеит. Убрри ақынтә,
ақәыргылаңиапы алалкит ҳаамта иақәшәо акомедиа
аптца. Ароль ғырхәала атара сара саңыхъахъан,
азныказы сағыршәеит. Интересын ҳәарада, аха
иагыуудағын, арежиссиор дызкәылаз, абзазаратә
пиеса амодернің қазшы змоу акомедиа алхра
дахъалагаз. Шота Җқадуа автор иаҳасабала иқәиргыло
апроблема - ақытей ақалақи реизықазаашъа, ауағы
занаат имамзаргы ақалақи ңстазаара дазгәышуа
иахъыкоу, насты еиуеиңшым ауадағрақәа риааирағы
«камфаҳәаста еиғыстаақәа» рыпшаара, амчреи
аяажәллареи реиғағыларла ухәа, иахъагы зегъ
актуалтәуп. Иалтцыз алтшәа ахәапшы ихәроуп, аха
сара избо ала, 60 шықәса раңхъа аколхоз ағы иөиоз
атоурыхи, аprobлемақәеи арежиссиор лыбзоурала
ҳаамта иахъазааигәо раңоуп, убас иқаз асценатә хағы
ахалтейт. Аспектакль ағы ақырцъара атекст аңымхәрас
етиуд ҳасабла иқатдоу асценақәа иңылоит ахәапшы,
иаҳәеп Бида «апредседатла» диаңәажәарц данцо.
Исхәар ауеит, музыкатә комедиоуп ҳәа Аргәйнпұх
лықәыргыламта. Уақа ахәапшы ибар илшоит адунеитәи
амузыкатә қәғыларақәа ршәалкъамра. Атеатр шәәтаар
игәашәтоит иахъа имғаңысуа аинформациатә еибашыра
ҳәа изышытоу ахатапса - Иаза арадио даназызырғуа
илаҳая ажәабжықәа. Иара убас, апиесағы зығбахә рхәо,
аха рольла иағәатам аперсонажқәа цәрылгойт атакы
ишлытданаңәо ала- Жыулиа бзия илбо Илүшени ипхәысі,-
Лучано Паваротти, Монсеррат Кабальиев, Маикл ҆ексон
ухәа, амузыка абзиабағқәа зеңпхызуа амузыкатә қазара
ахағқәа. Арежиссиор давымсит иахъатәи ңстазаарағ
ирлас-ырлас ҳзыхтығәло амитингқәа, уи аарпшуп
Минат (Ц. Инаңшыба) Бида иқәулуал ыллылгарц данаауа.

Ақәыргылаң арт асиужетқәа адраматургия иалалызғеит
автор иаңитдаз апиеса атакы даңәхъамтқәа. «Иалагалоу
атрибутиқәа зегъы, ус баша естрадатә номерқәаны
акәымкәа, агәыцә аанарпшуа, апиеса иахәо, иаңхраауа
иқанатдеит», - лхәоит атептращаа Светлана Қорсаиапұх
аспектакль аххәа азуа. Сгәы иаанагоит, иахъатәи ағар
уи адқылара рзымариоуп, избанзар, арақа ибзианы
иаңдыруа иахъатәи ахағқәа рыдагы, ңстазаарағ
иаңбұ амобилтә тел инаркны, еиуеиңшым адискотекақәа
ухәа, ҳаамтазтәи ағар ргәи зыздо амотивқәа раңоуп.
Қорсаиапұх иағәалтәит, иара убас, «атеатр ағынтықа
атеатр» ҳәа ззырхәо арежиссиор илыпшааз астиль,
аспектакль даара ишанаало. Адәахъала иахъаңшы,
ҳаамтазтәи аиумор ззыпшаау усумтәни илбоит
лара. Ақәыргылаң Аргәйнпұх илтакымхеит иаңба
абзазаратә комедиа ақәыргалара, уи анағзара еиҳагы
ишиымироугы. «Ҳаяа идагәада?» ағы арежиссиор
иаанылмыйзейт акулисақәа ҳәа изышытоу апарда
хтдәахақәа. Уи ала илыруадағит асценағ актиорцәа
рыхәмрар, избанзар, азал ағы итәо рзы иаартуп Җқадуа
иперсонажқәа асцена анағс ыненеаирақәа, уимоу,
асцена антың аус зуаз ацхырағқәағы русура ахәапшы
ибартоуп. Асценография атәи ҳәөзар, арежиссиор
асахъатыхы ңадлымгалазеит, иара убас, музыкала лара
еиқәлүршәеит. Асценағы ахархәара рымоуп ауардын,
астол, асқамқәа. Хымпәда, аамта еғыа қарғы, згәиңә
тқаулоу арениамта арежиссиорцәа азхъаңшлойт, избанзар,
есаамта иамоуп инаунагзатәу азтәатқәа, шәышықәасала
избам, абицарақәа еиңзиеиңшу ауадағрақәа. Атеатр
ахъ снықөнатцы игәастеит, имариам аамтақәа
шырхыргахъоугы, актиорцәа ишримоу агәазыхәара
асценах әцәиртәз. «Ҳаяа идагәада?» ағы ихәмаруеит
аиҳабыратәи, абжыратәи, аитбұрыратәи абицарақәа
ирхыпхъаңало актиорцәа: Тамара Ағзба (Нанду), Даур
Арухса (Бида), Сырбей Сангәлия (Кәаста; адиктор),
Циала Инаңшыба(Минат), Хыбыла Мықәба (Мажыулиа;
Маикл ҆ексон), Кристина Цымцба (Жыулиа), Сайд
Кәакәасқыр (Ардашыл), Гәыдал Ҳагба (Леуа),
Виачеслав Арзынба (Лучано Паваротти), Елизовета
Чкотуа (Илиуша ипхәыс; Монсеррат Кабальиев.) Ерик
Тыркъба (Илуша; ахореографиятә композицияқәа
рынагзә). Даара игәахәаран сара сзы урт ыңыхәмрар.

Ақөыргыламта иаанарпшуюйт, апстазаара еснагы ишацу зегь ирзеиңшү аудадафрақә - анхара-антцыра, апстазаара бзия азгөышьра, аха алшареи алымшареи еиғыбааны изызгәмтө, идагәамкә зығезырдагәо ауа шыкоу. Апиеса ағғызы, аспектакль ағғызы цәаҳә хаданы иалкаауп - ақытақәа рааныжыра азтәатәй. Җқадуа икомедия апстазаара исасаркьюуп, аха арежиссиор уи иазылмыңшаастгы иахъатәи ашәыгақә, иқаларын ус анкъя асовет аамтазы имфаңысуаз ахтысқәа ирхәчәр. Ихәкуп сгәахәеүйт, акомедиограф ииубилеи аламталазы абас еиңш икоу арғиамта Аңсуга театр ахәаңшыңцәа иахърыднагалаз. Иазгәастарц стахуп, аспектакль азы ргәаанагарақәа шырыфу Аңсны пшшара икоу атуристтәәгызы. Урт ируаңәку, ақырынтә ҳтәылағы зыңсы зшъахъоу, аңсуга театр иатаало Светлана Карпова, Аргәынпәа лықөыргыламтазы лазгәатақәа абас икоуп: «Ас еиңш икоу аспектакль цәаргы исымбааца, ари амузыкатә водевиль еиңшуп, аха икомедиен атрагедиен еиңуп». Ииашаттәкъаны, аспектакль иатаауа ирымбарц залшом, «Хаяа идагәада?» иахъатәи иғыңуаверсия ишацу алахъеңкәра, аромантика, алаф, амузыка, ахореография. Абрақа рыйзбах мәәкәа сзавсуам, абжы арежиссиор Темир Агрба, алашаразы асахъатыхы Алексей Криучков, алашара зырхко Инал Цыллагония. Атеатр колективтә қазароуп, арақа актиорцәа инарыгзо амат азыруеит егырт ахәаңшы иимбо арғиаңцәагызы. Убарт иреиуоуп уажә зызбахә сәәз. Адраматург бзия алитетуратә рәниамта аптиңоит, иқазоу арежиссиор асценатә пстазаара алихиуеит. Сызлацәажәо арғиамтәғи абаңт аф- компонентк еиқәшшәеит сгәахәеүйт... Адрамтург ари икомедия аптиңа гәтакыс иман аңсуга қыта пстазаара аарпшра. Усқан ақытақәа рааныжыра цәыртхъан, иахъя уи еиңагы иактуалтәуп. Арежиссиор-акөыргылаф лусумта ғың ағы уи алылкааует. Абрақа ақыта атаңәра адагы абызшатә контекст цәыргоуп. Ишдыру еиңш, ақалақа ахь ииасуа ағар, рбызшәа хысыңхоит, рлексика иагъапсышәамкәа, иагъаурысшәамкәа иаақалоит. «Хаяа идагәада?» аверсияғың ағы ажәйтәи ағатәи еиғыбааны, иахъатәи ахәаңшы даднаңхъалартә иқатоуп.

«Адрама - егырт алитетуратә жанркәа ратқыс апстазаара иазааңгәоуп, аха иуадафу жанрүп. Амилат рыхдышра аштыхрағы ахәынтқарратә тәк ду амоуп амилаттә драма. Аспектакль қәыш минутқәак рыла иунарбо, иунархая - апстазаара шықәсыла иузбом, иуахаум. Атеатр еиңшыңтәуеит қәралеи хшыңлеи еиңкәрам, занатла еиңшым ахәаңшәа шәғыла. Минутқәак рыла уахъынтә идәйлтәуеит гәтакык змоу уааны; изхәаңшыз ғыуокы бзия еиңшрбейт, шыуокы еиңшрцәымыңхеит - ироуит ацәажәатә» - абас дазхәиңшын адраматург атеатр. Сызлацәажәо аспектакль «Хаяа идагәада?» ағы автор ихәиңрақәа рыйгәтакы нагзоу ұыысшыоит. Ҳәарада, сара уи саламызтты, ахәаңшы лпозициағ сиқаңтгы, иқаларын еиңа инартбааны исфыр. Сажәа хыркәшо, итабуп сәәоит, атеатр анапхгареи арежиссиори рганахъ, 30 шықәса рнағс алшара ахъсоуз ахәаңшы иғаңхъа ақәыртразы...

Астатия икъяңу аверсия анын аинформациятә матзура «Спутник Аңсны» адақъаेы.

Шота ҖКАДУА

СГӘАЛА (Ажәабжы)

Qынғықәра ныстырыгы исхаштуам сара уи амш... Ағыны исоуит сұяа иалтыз раңхъазатәи ауалафахәы. Аңара зымкың, изымбаң дарбан.

Аха сара уажәада исымкыңызшәа иларх-фарх, ипхъазо-еиңаңхъазо, сызхара исымбома исқын. Урт, исоуихаз рааста ақала исзааңгәаны избон, сгәы рзыбылуан, мышгашақәгы рыхра сзыгәаңуамызт. Жәеиза шықәса аттара стон. Шықәсык аус зурц сызбейт. Сыслесархеит. Жәохә мыш аус зуан. Убри ажәохәмштәи сұяа хәың иалтыз ауп абыржә минутқәак рыштыаң исыртаз. «Ирылаасхәарызей? - схәыңуан сара. - Исыгу даара ираңауп: апалта бзия, акостиум, ашытца, аблуз бзия... урт зегь ғышышә маат рыхро икоума! Аха иаасхәәп уажә сымч зықәхо, еиңа истаху... Аха... - Иаасгәалашәеит стааңә: сан, саб, сашыңа, саҳәшь... - урт? Урт рзын ак аамхәаңзакәан исоуз сара схы иадыңтар, ипшахарыма? Дара еғырхәарым, аха сара сгәы сартынчрыма. Нас зақа абзиара сзырухъоузей! Иаасхәарызей?»

Ақалақа салалан снеиуеит. Снаңшы-ааңшуюйт, знызынла угәры итоу аткыс убла иабо еиңхойит. Сшыңаңқәа ғәғәа-ғәғәа иргыло, сара саткыс ибениу абри ақалақа далаңшәа. Иссируп! Исылаңтәзәи мшәан ас амч? Ғышышә маат ракәым, быжынызқ маат скәынхәланы аконторақынты ағыныңзагы саңхеит қыттан. Аха усқан сгәы ғәғәамызт, нақ ишәон. Иахъа? Иахъа ғышышә маат быжынызқ маат иреиңаушәа сгәы иснатоит. Урт рырхәразы зақа қәа сысзеи, зақа чыкх сәфәи, зақантә аттаа рччо сәңелазеи... Иқамлои убарт ракәзар урт рымч зырдууз сгәәи? Снеиуеит сара раңхъатәи суалафахәы сыкәа итатданы. Саб иситоз апарақәа среигзазомызт, аехәың згоз ашәақа ала «тәкъап-тәкъап» ҳәа, сызхара хысра қалазомызт, шыбыжъхъа сәаңтәшаш убра инықәттан стон. Арт сәарақәа уи азы рыхра сзымгәаңыт, уи уажә ихәмаргасшьеит, сағсит.

Снеиуеит амазинкәа снарытапш-аарытапшуа. Аматәақәа рыхәкәа срызтәаует, нас урт нықәттан еиңүү збозар ҳәа сөйненсхоит, сашытуп иреиңүү, зегь реиңа зыхә марыо... Амала, иаасхәо закәу ҳәа сыздырзом макъана. Иқалап шытазар, иқалап блуззар, ткызар, хтүрдазар, шәкәйзар...

Еиңа идууз магазинк снытталт. Аңха зтоу ашынтың шадеизало еиңш, ауа адахта иадтәаңтәлоуп. Шыуокы амакинтошқәа рыхшәттаны иғәэртойт. Шыуокы апалта иатәа дуқәа аархәйт. Сара урт рыхә сазттаазом, хәаңшыртасьы иштүсшүзом.. Абан сара сымч зықәхо аматәақәа ахыңкә.

- Ани аблуз ғышысшоузей? - апшәмара нқылан итәғылаз апхәиңзба шкәакәа ғыша слазтцаит.

- Шәи-быжъба маат, - лхәеит али-пси рыйжъара.

Минутқәак сеааныскылт.

«Еиңхап сақәыттыр. Уажә зынроуп. Аблуз ғышынтыуп. Пхыныза ак соуп...»

- Ани ашытца қапш ғышысшоузей?

- Ғышәи ғажә!

«Ғышәи ғажәа раңааңауп», - сгәы иааңасхәеит.

- Ани аткы?

– Атқы апсоуп шәи хынғажәи жәеиза маат.

«Уи сан лзын изгап, аха саб? Сашыңа? Саҳәшьа? Ргәи ишталсри, сеилыркаап... Изгоит».

– Иқалозар исзеилашәхә...

Абри аамтаз сылааш нақәшәеит сабғы, сангы, саҳәшьагы, сашыңағы инареиғасшыз азә дысгәлазыршәз акы – ашыал. Ашыал гра ду! Уи пату ақымтазакәан ағұрыфра иғәакнахан, ишабалак. Агәтатқәкъа қыныста дук алардан иадкнахалан ахә зныз қыаад кәамъяк. Аха ахә збомызт, ақыаад аапсазшәа ахы хыдырыштын.

– Сатамыз, атқы стаҳзам, абни ашыал сшәирба, – схәеит, атқы еилахәаны исзыркырц зәаазхаз апхәзыба лах.

– Ағыза, иалухша ак алх, уара удагь ауаа ықоуп ара! – нағәйдүлтепт апхәзыба қымшәшиш. Уи сахылыхәапшуаз, абас ажәа хжәақәа лгәйлоуп ҳәа бзантцыкгы сгәи иаанагомызт. «Ех, апхәзыба, апхыатәи ауалағахәи боузшәа бықандаз, нас иаразнак ишалыбыуз збарын ибтәхыз!..» Уаҳа ажәала акғы ласымхәеит. Ларгыны дағапысепт лгәахәуа, ашыал аалган, абықхәа саңхъа инықәлүкът. Асабагы налбит. Снапы нахсырысит... Мачк ицьаңаң, аха омашәа иңхан. Аласа қыаа иалхын. Ақсаңаа цәыш дуқәа алдан, еитцихны қыаа снахәапшит. Хызатқәктәкъа иақароуп, ижәпа, ихъантаза ачыхәкәа ахыынпасса. Хымпада, иаасхәоит! Пшышә маат хыркәшан иаңсаҳаргы, иаасхәоит. Иаахәан санду илзызгоит. Уи ашыха ашыапағы дынхоит. Уажә уа асы шытоуп, итаауеит араатқысгы. Ашыал лзызгар, дхәажажаға иаалыкәлүршап. Уи ашыал ду лымазам, издыруеит.

– Изықсоузеи? – стааҳт ишыңаңыз.

– Уа апхъа иақауп изықсоу! – лхәеит дсыхәампшәзакәан. Ҳайт, пхәызыба қадың, апхъа ишақәа ансалқәо изықсоу ахата аасалқәар, ҳайлымго! Шәи хынғажәижәба маат ракәи изықсаз! Сғәртейт амала исоуз ақара. Иара убратқәкъа иааиласыркәымпилын, сөйтіра ифытқасkit. Адарапқәа аасшәан, сөйтітіт.

«Арауағдзызхъампшәз, уағ илааш иткамшәаоз ашыал зақа дарғыргъарызен нанду! – схәыцуан сара амға санылан саньшыз. – Санду! Сылашара нанду! Зегъ ҳзаааз, адунеихаан ақазын «мап» ҳәа ҳазымхәац, инеита-нейтасуа хәығмататәа ҳзаааз ҳанду. Қаца нап зымбац, ажәра иархәаз, ҳамта хтакыгак макъана изхазымтәа ҳара ҳ-нанду».

Иахъа сабшоуп. Уаха сцап саньшыцаражы, Тқәарчалынтәи шыапылагы уағ дыбжысыеит. Абжъаратә школ салгейжътеи дсымбазац. Сцап, сызхара дызбал нанду. Исыргәртәп саньшыца. Ҳара ҳаннеиуа урт рзын жәған-гәашәпхъароуп. Ргәртәбжъ ағәылаңаа еизнагоит. Исыман сцап раңхъатәи суалағахәы, ағама рбап раңзатта сұяа хәычы раңхъаңа иалттыз. Урт уи матәаны, фатәны ирбом, насыпны ирыңхъаңап...

Сара иғәхъаазго саньшыца рхала ракәзам. Иғәхъаазгоит ахабла зегъы, иғәхъаазгоит урт раңтакәа, рytлақәа, ргәарабжъарақәа, иғәхъаазгоит уаатәи абыргцәа рыбжъкәа, урт этатәоу ахә дуқәа... Аиқәғытбжъкәа. Ауаа ракәим, уаатәи лак збар изтәу дыздыруеит. Уауп сара схәыгра ахыысхызгаз. Ахақәатқәкъа ахыыштыу здыруеит. Зегъ нанду лыхъз иадхәалан бзия избоит. Сцоит сара уаха уах..

Сетка хахак аасхәан, иназкуа ахах-мыхақәа, апапиросқәа, қлаңадқ үхәа наган интәстепт. Амға сықәлеит нанду лах. Сгәи сихоит ашхарах. Абни асы хырфапшыаа изқәйжү ашхәа өархәкәа ршыапахы.

Ссиришәа избоит сеидара хәычы кны уахъ амға сахыықәу. Уахъынтаи санаауаз ақәын аидарақәа рыштыхра сахъашызылаз...

Амашына ахыынзанеуаз, машына хабаркалеик сықәшәан сагеит. Устәи, еиҳа излааигәаз ала, иааихтәаны сөйласхеит. Иааихтәаны еиҳа амға бааңсын, ғыңғара азы шыапыла иртәын, лағы-ғағын. Анағылбеит, ишпәказ ускан!.. Аха уи усс исымамызт. Истахуп алаш-ғаңшы шымоу нандурағ снеирц. Ажәған сыптала еимаңызу, амразбом, аха иахыықазалак шытә аташәара аеазнакуеит. Иғыхътоуп. Ана-ара аласкәигә аяхахазшәа ас қәақъақәа кажыуп. Сарғарах-сармарах исаҳаеит ақығәбыжъкәа. Ааңгәза қытқәакгы хәылпазтәи бжыла иқарқаруеит. Ағонқәа рықәцәкәа ататын иаҳошәа алға рхыббуан. Қәын хылтығкы ишәақь иғәыттарқәыкә, абна иезәезо абардра давалан днеиуеит, ардәеноу акы деиғазоит. Арт зегъ ахызыбо, сара сгәи тәғәрғоит. Бзия избоит азын ақытан! Шыры, абыржә дираарғ снаган сыйкандаз, саньшыгы ашәақь имоуп, сагыаамшәарыцоз. Уа рааигәара Ахәажәа ҳәа изыштыу абна ықоуп, ақаблыкъәа амоуп. Сыңашыоит мамзар, сығуан абыржәы, аха сыңашыоит. Ма аурыла мачк сакәындаз. Сеймаа қылжылжәа атәүиара иағуп, ахбаррақәа роуп жъжыагас иамоу. Зында имемиғында, шытә аматура салоуп, қашашыоуп...

Сығықәгылт Ажәмға ҳәа изыштыу. Шытә арантәи избартоуп саньшыца ахыынхо. Абан, абан, абан, урт рығонқәа рхыбрақәа, мзала ихыбушәа илаша-лашаңа, алғатә рхылхәхәа иаҳаапшуа. Абан, нанду лығонгы. Абна дықоуп уажә нанду...

Шыхыысхысуаз тәқа сылбааит. Абар, азсара сзыртаз азиас ссир Улыс! Уи зышәк ирылазаргы абжъала издыруеит! Абар, ҳәбләи хәыгқәа Шыыпа, Така, Патка... өңкәзабара ҳаҳыалоз. Тапағыл ахызуп ари азыжъ. Итамтамуа еилагъежьеит. Еибағо иааниа азиас иара ахътатәоу инахәланагалоит. Иара штынчыц итынчуп. Санду еғараан асаара лхы иқәыргыланы, жәабақа үзм аитциркәа аныргылан, дхашытап абра даахъан.

– Нын, сара афаҳа змоуша, амла шәсымшы. Ағытқа шәңаз ңысшын, уахъ сымқази... – ҳәа, дырғегъ лхы ахара адылтсон. Абрах ҳаалар лтахзамызт! Ари азыжъ бааңсын. Аха ҳәи иалсыр ҳәа дшәаны дахзашыуамызт.

Шыапы еилыхны Улыс сирит. Апхъа сшыапқәа настыщәаит, аха нас иқаңшын, идиист. Улыс րыңқа, аклеи тыршоушәа ауп атра шыңқыуо, иаргы разныртәаны инеиуашәоуп ишықәеикәеиуа.

Абар, Каар иқыамта! Егъараан ҳаңғынлахъан ара! Уажә ихахаза итаан иғылоу ант атәатлақәа егъараан алапқәа рылаңтахъан. Егъараан абық-чықхәа атә-қапшықәа ҳамтцахъан.

Абар, нандураахъ ихагалоу амға. Абар, азлагара ахъхыаа ииасны иаҳыцо. Уи ңцақуеит, уск аналы ишану мөашьо. Ари амғағ ахахә ылажъуп. Арт ахахәкәа бзия избоит, избанзар, ди лахъ иғоу амға ианыжълоуп. Урти ауардын барбалқәеи анеиқәшәалак, даара еибақъоит, ахахәкәа ртығры иаҳыттыу, аха абарбалқәагы уа иаанхом, ицоит рымғаш, иргите ататын, апш, ашәыр.. Убас ишпәрхагоугы урт ахахәкәа бзия избоит, иреиңшү ңвара избаргы, ди лхаҳәкәа ҳәа срыштыуоп.

Абра зегъ сызғәакъоуп сара. Улыс ақәара иқәжү аслан иақароу ахахә дүззакәа зақантә ркәақәа схаланы сықәтәахъузеи. Арт зегъ здыруеит, исшыышхъеит напыла. Уимоу, абни аандашытраг ишқаңара иғылоу

ашықажетдәкъя бзия избоит. Уи ашықа саншыя иоуп иазырсыз, агәашәған, еғараан иасыртхъян, иасыркхъян. Агәашә ахъантара иара акәын изқәйжызы. Саншыя аибашырахътә дхынхәаңза, иара шгылаң итылан, агәашә камыжъкәен иакын. Шытә иажәйт. Агәашә өыхнү иара ахы иазынрыжыит, ауаа ирцәихарахеит, ажың ақәылт шытә.

Саит! Абар, абри апшақәа иапу ахабла хәхәа хәыңч ауп саншыңца рхабла. Абар, схәыгча ахысхызгаз, адунеиағ икоу амфақәа зегзы реиткыс згәйблра сымоу амфа, саншыңца ргәарбжвара! Сыбжылан снеиуеит. Абар, саншыңца руазәк дахыных. Аматуртағ амца хәажажаза избоит. Азә апхә датдаланaborах днеиуеит. Уиaborа шеифкааугы здыруеит, сыфоналахеит... Сгәы ишамуаз уи агәашә снавсит. Истахуп апхъя с-нанду лахь снеирц, уаҳа сгәы зтынчхом. Абар, нандураа ргәашә. Маң ивттрауп. Саахан сынталт. Ала Хәдыш (уи сара сыштыхъирааузазлоуп) аасынхъылт, аха исмеишзеит, ала ауағ ишья алоуп рхәоит, икамлои сшазаагтәз гәфарас иакызар. Уажә хәылпазуп. Истахуп уағы симбазакәен, гәфарак рымазамкәен, аматурта ашә аартны, атааңа аңыңдахәа иштәоу снылагыларц – уа, хәлыбзиақәа хәа!

– Унан, уара узгаша! – хәа, рнаңқәа ыргъежъуа, исыкәшшо рәаархашт сандуи сан лаҳәшьеи. Урт уажә изеу здыруеит: саншыя арахә еилиргахъеит, санду лкәытқәа талкхъеит. Шытә атааңа аматуртағ итәоуп, енагь еипш, хымпада гәылак дтәоуп. Ажәабжықәа рхәоит, ахъа рчычуеит, ағы ржәуеит, мамзаргы, саншыя апатронакәа еиттеитцоит...

Ашә снадгылт. Сгәы атхара-атхара еисуа пшыаала иаасыртит. Абар алак! Амца ахы еергъхәа еихәлоуп. Изымбазаң пхәыск цәа-шыаршықәак лыманы дыгәхәоуп. Сшиныңналаз ацгәыгра ду миаау хәа сшыпты иааттагъежъыит. Кәацабк шыңаара аблана алдана иқәгылоуп. Архнышынақәа хәхәа-хәхәаа алға иалакнахан рхала.

– Хәлыбзиақәа! – схәеит, ишысқәара сәамшәо.

– Бзия убааит, нан, – лхәан даагылт, лицәашшыңқәа еидкыло. Икастцара сақәымшәо ашә саалахеит. Дызбом санду, икам сан лаҳәшъя, саншыя. Избаң, иахъсызжаз аматурта лхаануп исымбазаң апхәыс еиқәа.

– Арахъ утәа, нан. Утажызар хыхъка ухал...

– Дирада абакоу? – сшәаны ғаастит сара.

– Унан, сара анышәахә, уажәоуп уаныздырыз. Гәышка лыңқәын уами, нан? Нын, упсынтырды духааит. Деда рицх, дышшәызгәақуаз...

– Илыхъзеи ди?! – уа сышхныңсылт.

– Дычмазағы ғәгәоуп, нан. Даара дыгәгәоуп. Илзыхгалилызхымга! – ашәақь апқағәа иаасгәыдилтцет. Сеидара хәыңч ақәартатғәи иныңсиргылан, сиңси сиңси еихымзоз ақәасқъа сиғхалт. Аштыхътәи аудадағ өымт-псымшәа итәан агәылацәа, саншьеи сан лаҳәшьеи назлаз. Лыхчы лытхны дыхәхәаа, дышкәақәаа дықауп нанду, х-нанду.

– Нанду! Ибыхъзеи, нанду? – сналхахит. Аха сибжы сыйтимгейт, исыхәлатдәа алағырз иахәаёт. Саншьеи сан лаҳәшьеи блала исеигәырғеит. Нас, урт исеигәырғыз рыблақәа лабжышла иаатәит.

– Ди, Шамил дмааи, маңк бааңши... – лхәеит сан лаҳәшъя.

– Сынаноу?.. Сынана даама!.. Иахама!.. – лыблақәа аахылтит. Иаразнак мчык аалылалт. – Бфасыхи. Сукәых-шоуп, сыйсаби... – лнапы қачқачо илүргъежыт дахылаиз. Сара силяғырз нкыло, лаңхъя снықтәеит.

Дысгәыдыхәалан дгәыдысқылт с-нанду. Атцысхә еипш, иласза ақәартта иагәылаз нанду.

– Ибыхъи, нанду... бымшәаит, нанду! – схәеит сара.

– Сынана. Енагь сыкоума... Смажәи... шәара шәшешібгоу сара сзыпсыр, ұванаңми... Умтәыуан, сынана, сгәы сыхуеит, умтәыуан...

«Нанду рицх! Уажәада дычмазағы дсымбаң ианакәзаалак. Уимоу, аиарта дагәылангы сымбаң. Зегъ ҳаштыхъ дыштыалон, зегзы ҳаңхъа дгылон. Уи еиҳагы саршәоит. Енагь иччоз лыблақәа аеаблақәоушәа сгәы исна тоит, ашоура рхуп. Лнаңқыс хәхәа тылшыуеит қыңа сыдлырбарц. Нанду лашара, ибыхъзеи, нанду. Бара ак анбыхъ нас иңаңсыхәоузеи ҳара. Нас нан ҳәа ҳазхәода ҳара. Нанду ҳәа заххәода, зыбла ҳагәзуада ҳара! Сыбшыит, аха сыштабшы нанду...». Сгәы тәңыуон, итәыуон...

– Нан, криәашәтца, зырпхала ишъапы шәызәзәа, ахъта иламлааит, срыцхуа... Ахъа ишәт... Аңынғылхәа ана ашәындыкәра итоуп.. Акәындхә ағы ижу ахапшыа хышәт... Қыжәк иадамзаргы изышәш, тасым. Итүазеи дмааижътеи. Срыцхоит, абаапс, ак игхар... Нын, сара мыжда, иаамтаз сыңса шәкакашәеи... – ергъ-ергъхәа лажәақәа лгәы икылган дәәжәон нанду.

– Акғы стахзам, нанду, бара боуп истаху. Бара быбзиаха, уаҳа акғы стахзам... – схәон сара ахәыцқәа реицш.

Нанду қытрак снапы кны лыхчы дқыдиаалан. Лыблақәа ааиҳмырсығызакәан дсыхәаңшуан. Урт уажәы, икалап, срымбозтгы, убасқак ашоура рхын, аха уеизгы сара сахъ иааңшуан. «Нанду рицх, таңа напык лымбейт. – Схәыцуан сара. – Лара, иара лыңқәын иаҳь егылхәаомызт. Агәылацәа ракәын изалхәоз. Ах... Ах шытә...».

– Шытә уцаны, акы унацх, сынана. Нас ҭынч ҳаңцәажәап... – лхәеит нанду. Илхәаң насығзейт. Мамзар лхъаң иаңнатцон. Аха крифарас икастцаз еғыыкәм. Сқыркы илымбааит. Сан лаҳәшъя ашыл анылба, атәыуара далағеит. Нас лылағырзқәа аарыңқыан ақәасқъа хилман дхалт.

Саншыя исеиҳәеит аҳақыым дшааргаз, дыгәгәоуп ҳәа шиҳзәаз.

– Иеесшәа икоу ҳақыымума?

– Мамоу, дыңғылам. Аха абзиатцәкәагы арахъ дааумама, ҳқыта зеңш қытou умдыруеи; амфа ықам, алашара ықам... Закәыхи, машыннак нкылан ачымазағ ақалақъ ахъ даагап ҳәа үкоу...

– Өыла ддәықәаагалар?

– Илзычхуам. Лгәы зынза иуашәшәроуп, – ихәеит. – Иаха фынте дхакәпсит...

«Ех, нанду рицх, нанду! Амала баша аңыбаса ҳадыббалон. Ҳазлабыхәазеи бмotaңа, быздыңсылахъаз бмotaңа? Бышыпса збоит, сызлабыхәозеи уаха?»

Саңхъа икнаңауп ачун. Зақантә илызәзәахъоузеи ари нанду! Ани аҳамам иғәагылоу апхал лкәақәа уашәшәыра иқәыргылан зақантә дылбаахъоузеи Улысқа. Арахъ аанғасра санаалоз, илымдаан азы анаағалак: «Нын, сара анышәахә, асаби азы дышпәтасшы!..» ҳәа, лхы лшениуан, даара ус ғәзәак злыруз иеңш ҳәлаанза дсыхәаңшуан. Исләалашәоит, шыңқәсик зны лареи сареи ҳамацара ҳаныкәз, енак аилаң луит. Лара лхәы маңзан ианылтцеит, сара схәы енагь еипш, идуны. Нанду ахыртцәы лшарц ағәыфра дынингәала, схәыи лхәыи сыңсахит. Снатәан иаарласны крифсан, сғагылт. Нас аатдрахъ снавалан, лызкылшра салагеит (ахәыгра!). Лхәы налымтәлтцан, агера лзымго днахәаңшит. Лыбжыы рмачны ак лхәеит,

аха исмақаит, лхы лшәизар акәхап. Нас сыйғылтит. Саныныңала, сыбла еимданы даағатпшит, спылшәарц лтахызшәа. Сара исзымчәз, аччара салагеит.

– Ҳай, нанхеит, ҳай, нанхеит, ас арыцхара азәы иқаитома... Ашың сөоутнома, нанхеит. Уласны абыржәйтәкәя абриг ыф... ҳәа, – сылкит. Сара сыйчон, лара дтәсиуон! Убри аенеиңшгы ақ лгәс иалсны дцәажәо сымбазац. Ашытакх слыңәо-сылчо изулак, мачк ләстцеит.

Агәйлаңа? Нанду ләс ак ртахны ианааилак, ацәгья нылан абзия дара ирылтон. «Афатә фатәуп, ауағы дуа-сүп!» лхәон. Дахыннеңтатлақ, арахә лышрыцсса илыштын. Лыпрахә аңыба урт рзы енагы итән анакәылақәа. Рқышә иньәйлшүан. Ҳара зәәкәа ҳаҳызмыркыс-уаз аңьакъал, лара ачыргә хәың түлшышыуан. Акәйткәа кранрылтоз, иңирнү лыжәса иқәтәон. Зегъ бзия дырбон нанду, зегъы дыргәйтцағын. Зегъ нақ ирыдыштон. Зақа хәыцра ааиуазеи, схағы...

Акәасқаъх ҳхалт. Нанду ашыл лыкәыршан дыхәтәлан. Сан лаҳәшьа длытатәан.

– Ахамта бзааигама, ди? Даара ибнаалоит! – ихәеит саншы, дыччо, лгәс алақато.

– Ибзиахәми, сикәыхшоуп... Ибзиахәуп, ибымбылзаш... Ипхаза... Иара иеңш ихалалза икоуп... Сукәыхшоуп, синана, ахарць сыйәкәутиеит... – лхәеит нанду. Егыртасса-мысса иаазгазгы лапхъа иқәын. Акгы ағьама лзымбейт. Лнапы цәйтгән илшышыуан. Илшышыуан сара иааскәйртәаз, зыңсы үю акеиңш.

Агәйлаңа ҳареи даара такәаамта атх аагеит. Нанду дықуамызт. Иңәажәоз дырзызырғушаңа дыштын. Лнапы цәйтцырхәшәаны, ашыл ачыхә еицхылшышыуан.

– Аай, дад, икоу гәбылроуп, лмота данылба дшаахынхәз шәымбо! – ихәеит ңсата бзия Мшыши.

– Нан, шәца, шәсыдпсылт. Шәаргы шәышыталь. Уаха ачаңшыара стахзам, еиҳа сеиңшуп... – лхәеит нанду. Зыхчы зытхны иқәыз ачымазаф, снейжътеи дахыыхынхәз шаашьо аимпра иалагеит агәйлаңа.

Инасқаагарц ҳанындәйт, ажәфан еимаңыны еимагыланы ахәетаҳәа асоура иағын. Ас цәақақәа еибархәмаруа апардалыккәа реиңш, сан лаҳәшьа илкыз акәараб алашара реаларпсон. Әың ирыцкәз абамбеиңш ибыңкәз, ас өңиң ҳнылагылт. Макъана цқыагы аблжыз азыргомызт. Лашбжык үзара иуаҳаумызт. Итәинчза иштын ахабла. Зыңсы ҭаз ас цәақақәа ракәын. Амала, ашыш ҳәа иаағуан Улыс азиас аблжыз. Аха уи аблжыз бжүуп ҳәа ирыцхызом апшашәа, шыта иашыцилахьеит, ңсабарак ирзағызоуп.

– Уатәи шәарыцара икүйдәршәлароуп! – ихәеит Шәарах, саншы иғыза.

– Ада Анцәа хъаа ҳаумтән! – ихәеит саншы.

***

Ҳашыталь. Сан лаҳәшьа нанду луадағ дыштын. Саншьеи сареи – азалағ.

– Схәыңкәа, сысабицәа, сымажә... зегъы зегъ агәабзиара рыт, еигумырхан... Сысабицәа шейбогу сара сшы... Ашара рзыбзиатә... иахыңказаалак ирманшәал... – нанду, лгәс аныбзиаз еиңш уажәгы дныхәон. Сара сзыцомызт. Саншагы дыңәазам макъана, уи даныңшо ихәда аблжыз гоит. Қыбыжыккы лхысуам нанду. Ицоит атх. Ҳаңаам. Иауеит асы, уи ғашызом, аңықәбәр аблжыз газом.

Ашарах инеихоны сылаңа ңтәаит. Ҕхыңлагыз нанду

лоуп избаз. Сара схақыымны саахит. Нанду хәшәык нал-сыржәын, лхъаа налхыңсаахт.

– Асқаамта сышаштыхеи, амрагъ гылахьеит, сара аубиңыр... – лхәан даагылахт.

Абри аамтазы, нанду лшыпты дықәгылан данызба, самхагәртән сааңшит. Саншы ииартә таңәын. Ажә-жәаҳәа саагылан, сыматәақәа сышәтәо нанду луада сны-ғналт. Нанду лыхчы лытхны дықәын. Еергъәа лыңсыц лалгағалгон. Әымт-псымшыа илхагылан лыхшара.

– Сынана... уоума?.. – ғаалтит Нанду.

– Аиеи, нанду...

– Сынана... Шаанза узғылазеи, ахъта... – лхәеит сара саҳ. Абасқак дгәақеит, аха сара сылбоит, сара дсыхзы-зааует.

– Нанду, беиңәахама, Нанду? – сналхаххит.

– Мап, нан, сааңсеит... – лхәеит. Ааи, дааңсеит. Уи ажәа иаҳьюп сара атакы анеильискаауа. Ҕшынғажәи жәаф шықәа!. Ҳаматгы ҳаматгы!

– Нан, шәара минутзак шәдәйлт... Сыңқәын ак иас-хәарц стахуп... – ғаалтит. Сан лаҳәшьеи сареи ҳдәйлтит. Ашәағ ҳылан ҳұырғуан.

– Саңхъа уқәтәа, нан... – лхәеит нанду. Лхъаа лхыңсааңшәа дцәажәон уажәы. Лапхъа днықәтәеит. – Уара уоуп, нан, ағнатә еиҳабу. Ажәақәак уасқәоит. Сара уаҳа сзыхгараны сыйқазамызт... аха смоңа игәи тысымкәрц... Изулак исхызгейт... Убзиаз, нан. Үтәаңәараха. Уаҳшы лгәс даумырған. Ддыңшылоумтәын. Ағнатә аиаханда хымзә амамкәан иааит. Шытарнахыс шәара иаңышәтца... истахын... Даара истахын...

– Изакәи, ди, ибтаку? – дтцааит.

– Таңа хәыңык дысхагылан сымфа сыйқәлар, аха... Нан, срыңхуап, синана ак игшемырхан. Сара сыңсуюеит. Амала дышемырчаңшын, ҳытак илашәымтән... шәыбзиаз, нан...

– Ди, бааңшы, ди!.. – даағыатқығытәеит саншы. Ашә еимцааны сан лаҳәшьагы сарғы ҳнығналт.

– Ди, ди, бааңшы, ди...

– Сарғы истахуп сааңшырц, аха... шәыбзиаз, нан, шәыбзиаз... Ахъта улоумтән, синана, уаңхъа еибаркы... узбаларц стахуп, аха исыл... исылшом... – уа иаағахтәеит сылашара с-нанду лажәа, ғажәа шықәса исаҳауаз лажәа хаа... Ианакәызаалак уи илхәо смаңаңызт «исылшом» ажәа. Илхәеит зыник. Уаҳа еиҳымтұа инеихаңсит уи зхәаз ақыышәа, ирхәеит уи ажәа түхәтәантәи ажәаны. Уи ахъырхәаз ипхашызшәа инеиқәыпситет 96 шықәа адунеи ду иқәыпшыз, ҳара ҳаигөйрғараз ишаз аблжыз разқәа. Алабытқәа реиңш ихаххала илважеит егъараан аңынцыхәа, алахарға, араса сзыркхъа ларға нацәкъарақәа. Еиқәтәеит амат ауразы ишаз агәи... Оғ гәйшыа ҳәа, лыбға ахәара аайтынхы днықәиет жәларак ҳәадурда. Зегъ ңсит... Зегъ ахъшәашәара иалагеит. Аха макъана ларма нацәкъарақәа алаңсны иркын илықәыз ашыл ачыхә... Зегъы дхабжын, зегъы ҳныхәан, уатәи дахъаара үзара дцозшәа, нағаза дхәаңеит нанду, сылашара с-нанду...

Уижътеи итсеит жәашыкәа. Аха иаң ақәушәа исгәалашәоит сара уи амш. Сара издыруеит ауағ адунеи дшакәламхо, ағар раңхъа абырг идуңеи шиңсахуа, ари апстазаара закәаңс ишамоу. Ааи, издыруеит урт, аха уи иартаңчуам сгәи. Ауалағахәы соузыңхъа, сыбла ихғылоуп 28 декабр, ахәаша 1951 шықәа. Слымха итағуеит: «Нан, срыңхуап, дышемырчаңшын... Ахъта улоумтән, уаңхъа еибаркы... уаҳа сылшом...».

Ольга СУДАКОВА,
Профессор Российской академии музыки
имени Гнесиных, кандидат искусствоведения

ЗВУЧНОЕ ЭХО ИЮЛЬСКОГО МУЗЫКАЛЬНОГО ФЕСТИВАЛЯ «OPERA VIVA»

Приезжая ежегодно летом на отдых в столицу близкую и любимую со дней моей молодости Абхазию, чаще всего, как и большинство туристов «курортников», настраиваясь на пляжный отдых и экскурсии, не ожидая серьезных интеллектуальных впечатлений от концертных и зрелицыщных мероприятий. Хотя, к слову сказать, эти мероприятия всегда были в туристическом сезоне. Об этом и ныне говорят многочисленные концертные афиши. В большинстве своем концертно-зрелицыщные летние мероприятия всегда были призваны развлекать, веселить, поднимать настроение, удалять отыхающих, хотя бы на время, от серьезных жизненных проблем – словом, давать желанную психологическую «разгрузку», что, пожалуй, далеко не лишним является сегодня в нашей сильно обострившейся глобальной сложностью действительности.

В прошедшие летние сезоны на концертных и театральных площадках Абхазии вполне объяснимо преобладали развлекательные жанры: различного рода концерты сборников сатирических миниатюр, веселые водевили, выступления эстрадных певцов, солистов и ансамблей с подбором современных популярных песен. Неизменным успехом, вполне заслуженным и объективным, у гостей республики во все времена пользовались программы национальной музыки, абхазской и других народов Кавказа с их огневыми не-подражаемыми танцами, исполняемыми как правило высоко технично и не оставлявшие неравнодушными любую зрительскую аудиторию. Во

всем ярком и веселом разнообразии развлекательных летних концертов в прошлом все же мало востребованными оставались программы, где звучала музыкальная классика. Программы серьезной музыки не пользовались успехом. И тем приятнее в этом сезоне в Сухуме было увидеть прекрасно выполненные, высокохудожественные, красивые афиши, сообщающие о предстоящем фестивале классической музыки, проводимые в столице республики и в Пицунде.

И само название фестиваля «Опера viva», и объявление его статуса как международного, и разнообразие предстоящих исполнительских интерпретаций, и многообразие жанров (симфоническая музыка, инструментальные сочинения для органа, фортепиано, образцы оперного академического вокала), – все говорило о подлинном размахе и серьезности предстоящей культурной акции с 5 по 7 июля.

Фестиваль в полной мере оправдал красивую и значительную свою культурную функцию и яркую рекламу: афиши и баннеры. Проведенная в течении трех вечеров июля в начале на сцене Абхазского драматического театра имени С. Чанба, а в завершении на концертной сцене исторического Пицундского храма с великолепным пицундским органом, это прекрасная культурная акция показала достойный уровень сегодняшнего состояния музыкального исполнительства республики.

Особенно приятно было увидеть, что основными исполнителями всех трех фестивальных вечерних программ были профессиональные музыканты республики Абхазии. При-

глашенные же из других республик певцы и инструменталисты были яркими, интересными, но весьма немногочисленными. Они стали как бы своеобразной «вишенкой на торте» фестивальных программ, где основную художественную исполнительскую нагрузку достойно выполнили артисты камерного оркестра республики Абхазии (худ. рук. и гл. дирижер Народный артист республики Д. Терзян); певцы Государственной хоровой капеллы Абхазии (худ. рук. и гл. дирижер Народная артистка Абхазии Нора Аджинджал); певцы-солисты Абхазской государственной филармонии: лауреат международных конкурсов Нана Черкезия; лауреат международных конкурсов Алхаз Ферзба; очаровательная певица Кристина Эшба; выразительный и яркий тенор Астамур Квициния.

Вокалистов Республики Абхазия, продемонстрировавших безусловенный профессиональный уровень исполнения серьезных фрагментов оперной и камерной вокальной музыки, публика очень тепло принимала, что свидетельствует об их сегодняшней популярности.

Приглашенные для выступления на фестивале иностранные вокалисты лауреат международных конкурсов, солист Большого театра Белход Давронов и солистка национального оперного театра Армении Серануш Гаспарян порадовали слушателей мастерством и чувством стиля оперного исполнительства как вокального, так и сценического.

Среди артистов-инструменталистов, приглашенных для участия в концертах фестиваля, большое спасибо хочется сказать музыкантам Госу-

дарственного симфонического оркестра Адыгеи. Среди хоровых певцов стоить отметить участие в концертах фестиваля Камерного хора студентов Московской государственной консерватории П.И. Чайковского (худ. рук. профессор Соловьев).

Отдельной строкой необходимо отметить мастерство инструменталистов, выступивших на фестивале. Все они – профессиональные музыканты Абхазии, все – мастера своего дела.

Имя органиста заслуженного артиста республики Абхазии Луки Гаделия, солиста Абхазской государственной филармонии давно приобрело известность за пределами республики благодаря значительному числу выступления мастера как в России, так и за ее пределами. Музыкант вновь порадовал слушателей в заключительном концерте фестиваля «Opera viva» исполнением на своем любимом пицундском органе. В том же заключительном концерте ярко и запоминаемо прозвучали фрагменты

из любимой во всем мире кантаты Карла Орфа «Кармина Бурана» в исполнении хоровой капеллы Абхазии.

Второй концерт фестиваля состоявшийся 6 июля порадовал слушателей мастерством дуэта пианисток: Народной артистки Республики Абхазия Нинель Бжания и Заслуженной артистки Республики Гулизы Авидзбы. Обе артистки являются солистками Абхазской государственной филармонии и ведут интенсивную педагогическую деятельность воспитывая молодых музыкантов в музыкальном училище имени А. Чичба. Оригинальность трактовок, яркая эмоциональность и мастерство пианисток сделали творчество «Piano duo» известным далеко за пределами Абхазии. Нинель Бжания сочетающая педагогическую и исполнительскую деятельность с организационно-просветительской миссией в культурном пространстве Абхазии, являясь директор музыкального училища и видным общественным деятелем стала одним из

ведущих вдохновителей и организаторов фестиваля, его музыкальным руководителем.

Безусловно огромная организаторская творческая интеллектуальная работа по замыслу и проведению фестиваля «Opera viva» принадлежит его художественному руководителю Народному артисту Абхазии Д. Терзяну, энергичному, творческому и одаренному музыканту, руководителю Государственного камерного оркестра Абхазии, переживающего сегодня вместе с артистическим коллективом оркестра совсем непростые времена, связанные с финансовыми и социальными трудностями. В этой связи невозможно не оценить вполне заметную и объяснимую организационную и финансовую поддержку Министерства культуры Республики Абхазии в деле подготовки и проведения этого прекрасного праздника мировой классической музыки, традиции которой сегодня живы и имеют прекрасные перспективы развития в талантливой Республике Абхазия.

Людмила МАЛАЦАЙ,
доктор искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой
вокально-хорового и музыкально-инструментального искусства
Орловского государственного института культуры

АБХАЗСКИЙ АКЦЕНТ В МУЗЫКАЛЬНОЙ ЖИЗНИ СТОЛИЦЫ РОССИИ

Московский международный дом музыки 26-го октября 2022 г. принял на своей сцене представителей абхазской музыкальной культуры – фортепианный дуэт в составе народной артистки Республики Абхазия Нинель Бжания и заслуженной артистки Республики Абхазия Гулизы Авидзба, выступавший с Государственным камерным оркестром Абхазии (художественный руководитель и главный дирижер – народный артист Республики Абхазия Давид Терзян). Организатором концерта выступила ГБУК «Капелла Москвы» имени Вадима Судакова под руководством заслуженного артиста

России и Республики Абхазия Анатolia Судакова, также принявшая участие в концертной программе «PianoDuo&Orchestra».

Этот год знаменателен для России тем, что ровно 100 лет назад был образован Союз Советских Социалистических Республик, во время существования которого образовались прочные взаимосвязи между самобытными национальными культурами народов, вошедшими в его состав. Существенно обогатились музыкальная культура и искусство российского народа, на новый уровень было поднято музыкальное образование как в городских центрах, так и в отдаленных провинциях. Приезд музы-

кантов из Абхазии стал настоящим событием в музыкальной жизни столицы, собрав полный зал заинтересованных и эмоционально отзывчивых слушателей. Превосходный концерт завораживал стильностью и разнообразием в передаче характерных номеров репертуара, привлекая внимание и удерживая его неослабным до конца. Эпицентром концерта стал фортепианный дуэт, интересный одновременно слаженностью и выразительностью своего исполнения, тонкой чувственностью, блестящей техникой и профессиональным мастерством.

Основу первого отделения концерта составили произведения ►►►

Асіда ЦАРГӘҮШПХДА

АМУЗЫКА АЦХА ҲАРАКЫ

Октиабр 6 инаркны 9-нза, Ражден Гәымба ихъз зху аңсұа ҳәынтықарратә филармониақны раңхъаза акәны имғаңған I-тәи жәларбжъаратә Алиса Гыцба лвокалисттә рконкурс. Аконкурс реаладырхәырц ашәкәқә алартцеит 54-өңдик ашәаҳәафә, урт раҳытә 19-өңдик аасбатәи атур ахъ ияқәшәеит. Убартроуп, архъахәкәеи, апремиақәеи, адипломқәеи, ичыдоу аҳамтақәеи риуразы еицлабуаз. Гран-при ианашын Алексей Иурковски, 1-тәи атың еициеғыршайт – Надежда Гамаиунни Лео Ланси. 2-тәи атың – Елена Исаеви Анна Литвини. 3-тәи атың – Кнарик Закариани Елизавета Аксагови. Аконкурстә программақны инарыгзон аօператә ариақәеи, акамертә ңұмтақәеи, ижәйтәттәиүи ҳәамтаztәи амузыкеи, жәлар ращәақәеи. Аконкурстә программа анағсанғы, акрызтазқуа хтысны иқалеит авокалист ғараацәа рзы Алиса Гыцбеи, иара убас, ажиури алыхәыла – Урыстәыла зеапсазтәыз артистка, Гнесинаа рыхъз зху амузыкатә академия авокал азы артсағы Иана Иваниловеи рқынтыи амастер-классқәа рымғапгара. Аконкурс хыркәшахеит агала-концерт аиқаарала. Үақа рыхъз ҳәан адипломанттәи аконкурс алауреатцәеи, анағс, иреиғъзақәаз аңсұа ҳәаңшығаңда раңхъа иқәғылеит, дааразагыы иңханы ирыдьрыкылеит.

Аконкурс аиқаағ – Аңсны жәлар рартистка, Урыстәыла зеапсазтәыз артистка, Москватәи амузыкатә театр Геликон-опера ахқынагағ – Алиса Гыцба итабуп ҳәа ралхәеит апроект аиқаарағы

аңхыраара рыхъз Аңсұа ҳәынтықарратә филармония, Руслан Ҳаңым аңхъа днаргыланы, амузыкаттаға, арт-директор Есма Ҷения, Аңсны Ахәынтықарра ақылтуда аминистратор, хатала аңыза-министр А. Аңқәаб, Аңсұа телекеңшір, Ателеканал Абаза, Аңсныпресс, Спутник-Аңсны ухәа аинформациятә цыхыраразы, иара убас, Аңсны ахәынтықарратә камертә оркестр аналхәғы, жәлар рартист Давид Терзиан, Агала-концерт рәаҳъаладырхәыз азы. Аконкурс алахәылацәа ражәақәа рыла, даара агәхәара ду рнатеит Аңсны аңсабара апшзара, амастер-классқәа рқны ирбаз-ираҳаз, иара убас, апрофессионалцәа рыйжъара иқаз аиғызарата еизықазаашь.

Аконкурс хыркәшахеит, аха агәыгра ду ҳамоуп, ари апроект иаңтахап ҳәа, агеография аеартаап ҳәа, апредистик иаңлап ҳәа, апхъақа аңсұа вокалист ғараацәағы рхы аладырхәлап ҳәа!

выдающейся красоты и содержательности зарубежных композиторов – А. Вивальди, Ж. Бизе, К. Сен-Санс, Т. Альбинони. Отметим необычайное мастерство инструментовки для фортепианного дуэта американского пианиста и композитора Грэга Андерсона, проявившееся в создании «Кармен-фантазии». Звучание его композиции в исполнении PianoDuo продемонстрировало несомненную талантливость исполнительниц, соединенную с большим мастерством.

Оригинально и свежо в завершении отделения прозвучали 2 попурри, первое – на темы произведений Н.А. Римского-Корсакова «Полёт шмеля» и А.И. Хачатуряна «Танец с саблями». Именно южный абхазский темперамент позволил уловить музыкальную сущность, глубину и внутреннее родство музыкального материала и создать великолепный пленительный живостью красок коллаж. Попурри в настоящее время один из популярнейших жанров на современной эстраде. И всё потому, что он позволяет не только скжато воспроизвести калейдоскоп знаменитых мелодий, но и музыкально выразить отношение аранжировщика к оригинальным источникам. Второе попурри из произведений С. С. Прокофьева «Танец рыцарей» и С. В. Рах-

манинова «Прелюдия g moll» также обозначило в авторах инструментовки виртуозность и тонкое художественное чутьё.

Во втором отделении концерта исполнительские силы пополнила «Капелла Москвы» имени Вадима Судакова. Не смотря на камерность состава, хор произвёл вполне приятное впечатление манерой исполнения, каждому сочинению отдельного автора был придан свойственный ему колорит и характерность. После антракта прозвучали композиции В. Космы, К. Джэнкинсона, Э. Кармена, Л. Чепелянского, Ж. Гарваренца, А. Бабаджаняна, Х. Циммера, а также попурри на темы песен группы «Queen». Звучащая музыка необычайной широты образов отличалась поразительным богатством разностильной композиторской фантазии – это был какой-то океан звуков со всей его беспределностью, величием, убаюкивающей ласковостью и грозной силой. Ярко-красочная, мастерски написанная и интересная по замыслу музыка имела большой успех у слушателей.

Особые слова признательности следует выразить аранжировщикам-инструментовщикам – Дмитрию Михновичу и Даниилу Севастьянову. Именно благодаря их профессио-

нальному слышанию, глубокому проникновению в стиль и замысел авторских произведений фортепианный дуэт Г. Авидзбы и Н. Бжания блистал подобно бриллианту в оправе колоритного оркестра. К дирижёру оркестра – Д. Терзиану нельзя относиться иначе, как с великой похвалой. Его осознание музыкального содержания, умение сплачивать в едином творческом порыве столь многоголосий исполнительский состав, несомненно, свидетельствуют о таланте и понимании профессиональной ответственности за творческий результат. Его жесты отличались полной определенностью и выразительностью размаха, отсутствием суетливости, точностью и сдержантельной наполненностью.

Концерт вызвал живой отклик и оставил неизгладимое впечатление в сердцах слушателей. Зрители тепло и радушно принимали концертные номера, много и громко аплодировали, осыпали музыкантов криками «Браво!», «Бис!», «Блестящие!». Хочется надеяться, что столь яркое событие в культурной жизни столицы, каким стал концерт «PianoDuo&Orchestra» будет радовать не только москвичей, но и жителей многих концертных залов огромной России своими новыми концертными выступлениями.

Руслан ЧХАМАЛИА

АПЛЕНЕРТӘ ҚАЗАРА

Ишдыру еипш, Аңснытәи ақынтықарратә университеттә ақны, лассы-лассы имфаңысует еиуеиңшым аттарадырратә усурақәеи аиңыларақәеи. Убарт иреиуоуп, сүнтәтәи аттарашықәс азы Аңснытәи ақынтықарратә университеттә 90 шықәса ахыттара ахъзала имфаңгас абыжъбатәи жәларбжъаратәи арт-пленер «Аңсны тагалантәи ашәйгақәа - 2022» зыхъзыз.

Иазгәататәуп, ҳамтазы арт-плениркәа рымекак артбааразы гәып-гәыпда ақазаңа рееидкыланы ишымфаңырго акрызтазкуа ақазаратә усурақәа. Уахъ иатцанакуеит: ағынхантцеи аграфикеи ртехникақәа рыла арәиамтақәа раңтара, мастер классқәа рымфаңгара, апышәимдара, атоурыхтә тылқәа ртаара, арт-пленер ахыркәшаратә цыңргақәтта аиңкаара ухәа убас итегьы. Ажәакала, асахъатыхратә қазара арәиаратә уснагзатәкәа рөы аусеицура.

Абри инамаданы, 2013 шықәсазы, Аңснытәи ақынтықарратә университеттә ақны, асахъатыхратә қазара акафедреи Аңснытәи ихыңшым асахъатыхыңа рхейдкыла «Аңсны-Арт»-и русеицира иабзоураны раңхъза акәни еиңкаан актәи жәлар-

бжъаратәи арт-пленер «Аңсны тагалантәи ашәйгақәа - 2013».

Уи еиңыркааит: Аңснытәи ақынтықарратә университеттә аректор, академик Алеко Алықыса-ица Гәрамии, ихыңшым асахъатыхыңа рхейдкыла «Аңсны-Арт» анаңгасы, адоцент Нугзар Ҙыңыкәа-ица Логәуа, асахъатыхратә қазара акафедра аиҳабы адоцент Лаша Сергеи-ица Габелиа, Аңсны амилаттә асахъатыхратә галерея аиҳабы, ақазараттцаасы Сурам Михаил-ица Сақания.

ГАБЕЛИА ЛАША. АЖӘЙТӘ АҚӘА АМФА

Ишдыру еипш, Аңсны апшзара ихнамхың азәгъы дықам. Уи апшзара иаңкны арәиамта ссириқәа апрыттахъеит: апоетцәа, ашәкәыңға, асахъатыхыңа, амузыкантцәа.

Абар Аңсны апшзара иаңкны, ашәаны ирхәо Баграт Уасил-ица Шынқәба иажәеинраалақәа руак шалаго:

Аңсны лаша, сымратәыла,
Ашәа узысқәоит гәыргъя-бжылы,
Абра иааиз енек маңара,
Бзантцы ихаштуам упшзара!
Уга, ушъха, убаҳчара,
Иаздырхәуеит апстазаара!

ПОСТНОВА ЕЛЕНА. АФОН ҘЫҢ

ЕСЕНОВ АХСАР. АЖӘЙТӘ АҚӘА

Аурыс шәкәыңға ду А. П. Чехов Аңсны данатаа ашытакъ ифуан: «Если бы я пожил в Абхазии, хотя бы месяц, то, думаю, написал бы с полусотни обольстительных сказок. Из каждого кустика, со всех теней и полутеней на горах, с моря и с неба глядят тысячи сюжетов. Подлец я за то, что не умею рисовать».

Иңуомушъарц залшом, аңсуа қаңаңа, Аңсны иаңкны иаңырттахъоу арәиамтақәа. Иаҳдәап, аңсуа қазаду, аколорист, Хәытта Җуқан-ица Ағзба ирәиамта «Тагалан» зыхъзу уанахәапшуа, ңсыуа қытак уналагылазшәа уаақалоит, уи убри ақара инартцауланы Аңсны тагалантәи атагылазаша аарпшра илшеит, иаабо асахъа атқаки, апластикатә формеи, апштәи, аколористи ухәа иаайдкыланы ирныңшша адоухатә беиара ауағы инаилаттәаны дааимырдоит. Ари иxaракзou қазароуп. Хә. Т. Ағзба убас еипш илшеит, избанзар, уи ибзианы идыруан ипсадылы Аңсны.

Абас еипш, Аңсны апшзара атәи җазхәо ағырпштәкәа мачым, сгәанала аринахысгы урт ирыңымлозар ирыгхом.

Ишдыру еипш, ачымазара өкү «Кovid-19» анықа 2020–2021-тәи ашықәскәа рзы арт-пленер амфа-

Бидоев Шыалуа. Ритда

ңгара залыршамхеит. Сынтәтәи апленер аәалархәра зтахыз ақа-заңа даара ираңағын, аха адунеиағы имфаңыса ахтысқәа ирыхъяны икоуп изымаазгы. Иагъа убас ақәзаргы, арт-пленер зеалазырхәизгы маңым. Урт зегъы гәахәра дула иаҳзааит Үрыстәыла еиуеипшым ақалаққәа жәпакы рұқынтәи: Шәача, Краснодар, Владикавказ, Москва, Казан, Чебоксар, Новосибирск. Иара убас, арт-пленер иалахәын, Аңснытәи ахынтықарратә университет ақазарақәа рфакультет артсаңағы, астуденттәеи аушытим-таңағы маңымкәа.

Абрақа қыдала изағәтәтәуп, Аңснытәи ахынтықарратә университет 90 шыққа ахытца аламталазы, ареқтор, академик А. А. Гәарамиа идтала ақазарақәа рықеша шиагоу ақазарақәа рфакультет ахь. Ари Аңсны акультуреи ақазареи рганах ала еихъзара дууп ҳәа сгәи иаанагоит.

Ихәатәуп, ақазарақәа рфакультет ақны ишьяқәыргылоу арт-пленер апограммағы ишазгәтоу еицш, архатәи амшқәа рзы, апленер алахәылаңағы ишырзеиңекааз аекскурсия. Урт идырбан Аңсны атоурыхтә ҭыңқәа жәпакы, иааркығыны ақәзаргы ирзитехәан Аңсны атоурых, иреи-лыркаан уи ижәйтәзатәиу ақырыншантә ҳәынтықарракәа ишреиуоу.

Аңсугаа ишрымоу рхатәи бызшәа, ишнықәырго рхатә тәсқәеи ақыабзқәеи, ишышыақәдышырылаз ақыраамта ирцәүзны иқаз зхы иақәитү ихыншым аңсуга ҳәынтықарра. Уи ашықәыргыларазы рхы шақәыртқаз зықъыла Аңсны атцеңәа.

Хәарада, ҳазлаңақәажәаз аус ақазараңыраара инағоит, иаңитдо арғиамта анагзарағы дазнархәыцуеит иалкаатәу ачыдарақәа.

Барзания Оксана. Къалашәыр. Аеқәа азы ахықәа

Апленер амфаңгара хықәкы хадас иамоуп: аңсабара атагылазаша аарпшра, уи ақаза шақа артсаңағы илшаз, ахәапшөи игәақынәиша ишнеигаз, иқазара апластикатә бызшәа амч ахынзаназо аарпшра шилшаз.

Ишдыру еицш, арт-пленер мәсаңысит Аңсны иалкаау атың пшзарақәа рөғи: Кындығ ақытағы икоу атоурых ду змоу абааш «Сан-Томмазо», «Скурча азия», Бзың ақыта еиғекаау амилаттә парк «Аңсны». Апленер аиҳарап мәсаңгана Ақәа ақалақъ ағынтықка. Убри инаңыданы, ағыхантцеи аграфикеи рзы ақазаңа: А. Н. Тимошенко, О. И. Сазонова, М. М. Титов астуденттәе ирзымғаңыргеит мастер классқәа. Ағыхантцатә усумта анагзаша аметодика иаңкны алемекиа дырзаңхьеит апрофессор А. В. Данилов.

Ихәатәуп, имфаңысyz арт-пленер астуденттәе рзы даара ишхәартадуу. Урт инартцауланы еильрекаант аңсабарағы асахытыхра амфаңгашьеи рырғиаратә бағхатәра аштыхреи иаңхраауа адыррақәа жәпакы. Ари аус, ақазара напалазкуа ағар рзы, қазак иаңасаб ала рышықәыларғы ақратцанакуеит. Убри ақынты, ари нахысгы арт-пленеркәа рымғаңыразы атрадициақәа еихаҳалатәуп.

Абрақа иаҳгәламшәарц залшом, апленер «Аңсны тәгалантәи ашәыгақә» ахы анакызы инаркны иадгалаз, уи аизҳара иахъа уажәраанзагызы иацхраая ақазаңә нағақә. Урт иреиуоуп ағыхантца апрофессорцә: Ш. Е. Бедоев, А. В. Данилов, И. А. Алексеева, А. М. Кучериавенко, убас ақазаңә А. Е. Есенов, А. Х. Алборов ухәа егъыртгызы. Иазгәтатеуп, урт ақазаңә зегъы Аңсны ахъз штырго, рыуаажәлар ишрыладыртқәо. Өүрштәйк аҳасабала иаагозар, Аңсны тәгалантәи амотивкәа қәғиарала иаазырпышыз ақазаңә рахынтаи ағыхантца, апрофессор А. В. Данилов «Аңсны тәгалантәи ашәыгақә» хәа хъзыс измаз хаталатәи аңыргақәтца ааирит Чебоксар ақалақ ағы. Атыхәтәаны, аңыргақәтца иалахәыз аусумтаңә рхархәарала еиқәршәаны итижьит амзар. Апленер атакы далаңәжәо А. В. Данилов убас ихәеит: «Аңсуа пленер иуникалтәу хтысуп, избанзар, сара сыпстазаарағы акырцъара апленеркәа сығыласырхөйт, аха абас еиңш зхатәи хаेरа змоу, настыы еиңкаарала имфаңысуа апленеркәа шамахамзар срыңымшәац», - хәа. Ҳатыр ду ақетданы, Новосибирсктәи ағыхантца А. М. Кучериавенко аңсуа пленер ағы икатказ аусумтаңә ағәылатданы итижьит альбом, убас еиңш альбом ұлымжыт Пермтәи ақазарақәа ринститут ағыхантца акафедра аиҳабы Е. А. Постнова. Арт атыжымтаңә зегъы Аңснытәи ахәынтықарратә университет Ақазарқәа рфакультет ҳамтас иартеит. Ҳаргыз убри азы даара итабуп ҳәа

ШАМРАИ Дмитри. Ақәа апшаҳәа

ЕСЕНОВ АСХАР. Афон Өың

раххәоит. Абас еиңш икоу ауснагзатәкәа ртқы ҳара ибзианы еилаҗкаауеит, уи ҳазыгәдууп Аңсны ахъз ашытыхра иахъацхраая азы.

Ҷабыргытқәкъаны, апленер қәғиарала ам-ғаңгаразықәан, ақазарақәа рфакультет адекан Н. Ч. Логәуа илиршаз даара ираңәоуп, иара убас, раапсара маңым, апленер аиғкааратә усқәа мәғаңызгоз: Мактина Гогиа, Алиса Гәйнба, Идаёт Атрышба ухәа убас итегъы.

Атыхәтәаны, Аңснытәи ахәынтықарратә университет ағы имфаңған апленер ахыркәшаратә цәйргақәтца. Ихәтәуп, уи иятааз гәхәарала ишрыдыркылац. Ҳара иаҳдәар ҳалшоит, жәларбжъаратәи арт-пленер «Аңсны тәгалантәи ашәыгақә - 2022» қәғиарала имфаңысит ҳәа. Сгәанала, уи даеакалагы қалашъа амамызт, избанзар, апленер иалахәыз зегъы иртәхызы Аңсны апшзара аарпшра ақеын. Урт убас иағылартцеит. Баша ирхәом «Аңшзара адунеи еиқәннархойт» ҳәа.

БАБИЧЕВ А. В. Ақәа

№4, 2022

АПСНЫ АҚАЗАРА

АПСНЫ АҚАЗАРА ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART OF ABKHAZIA
ABKHAZIA SANATI ئۇن ئېجىزلىق KUNST DER ABCHAZIEN

АПСНЫ АҚУЛЬТУРА АМИНИСТРРЫ АҢЫЖЫМТА Иттыуеит 1979 шықәса раахыс

ИАНҚЭОУ

<i>Адунеизегътәи Аңсуа-Абаза Конгресс – 30 шықәса</i>	
<i>Псадгыылк ауп иҳамоу – уи Аңсынроуп!</i>	1
Анатоли АГӘХАА	
Уи ихъз, аетәеицш, ҳамға ианыпхалоит!	3
Анатоли ЛАГӘЛАА	
Кәаста Герхелия диижътеи 90 шықәса түеит	5
Кәаста ГЕРХЕЛИА	
Апсадгыыл агимн	5
Анатоли ЛАГӘЛАА	
Иөыхаз ашьа...	7
Светлана ҚӘАРСАИАПХА	
Ансамбль «Гэйнда» – 45 шықәса!	9
Елеонора КОГОНИАПХА	
Асценахъ ахынхәра...	12
Шота ҖАДУА	
Сәала...	14
Ольга СУДАКОВА	
Звучное эхо июльского музыкального фестиваля «Opera viva»	18
Людмила МАЛАЦАЙ	
Абхазский акцент в музыкальной жизни столицы России	19
Асида ЦАРГӘЫШПХА	
Амузыка ацха ҳаракы...	20
Руслан ЧХАМАЛИА	
Апленертә қазара	21

Аңа иану асахъақәа, атыхымтәқәа:

Актәи адакъағы – Адунеизегътәи Аңсуа-Абаза Конгресс аемблема
Ағбатәи адакъағы – Геннади Аламиа. Шъардаамта!
Ахәтәи адакъағы – Адунеизегътәи Аңсуа-Абаза Конгресс атыжымтәқәа
Аңышбатәи адакъағы – Азыргара

Аредақтор хада Геннади АЛАМИА
 Аредақтор хада ихатыпчуса Гэйнда АЗЫНПХА
 Асахъаркыратә редақтор Гарри ДОЧИА
 Акорректор Нонна ТХӘАЗПХА
 Ама заныкәгаф-акыныпхъеси Арифа АҚӘСПХА
 Компьютерла аикәйршәаф Анжела КЬЕТИАПХА
 Аусеиңекааф Диана АГӘМААПХА

Шықәсыкакх пшынтык иттыуца анаукатә-популиартә,
 ақазара тааратә журнал саҳъарк.

Ежеквартальный, научно-популярный, искусствоведческий, иллюстрированный журнал.
 Ақалақ Ақәа, Ажәанба имфа, аофы 9. Ател.: +7840 226 00 72.

Город Сухум, улица Званба, дом 9. Тел.: +7840 226 00 72.

Akazara.akazara@yandex.ru

**Геннади Аламиа редактор хадас дызмаз
Адунеизегътәи Апса-Абаза Конгресс атыжъымтакә**

Аформат 60x90 1/8. Икәтә. акынъхъ бғың 3.
Атираж 1000. Аәтапка № 36.

Икъыпхъуп АУН «Акынъхъ афны» ақны,
ақ. Ақәа, Ешба имфа, 168.

aquafon

АТАРИФ

Конструктор 2.0

Еиҳа ганы,
еизга имарианы

от 550 Руб.
мес.